

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V
OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**POLSKO-ČESKÁ LÉKAŘSKÁ
TERMINOLOGIE
POLISH-CZECH MEDICAL
TERMINOLOGY**

Vypracovala: Bc. Spáčilová Martina, obor: Polština pro překladatele

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Dobrotová, Ph.D.

2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 26. dubna 2018

.....

Děkuji doc. PhDr. Ivaně Dobrotové, Ph.D. za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytla.

OBSAH

1 Úvod	6
2 Lékařská terminologie	7
2. 1. Specifika a problematika překladu lékařské terminologie.....	7
2. 2. Historie lékařských termínů.....	9
2. 3. Termín a jeho definice	12
2. 4. Typy termínů v lékařské terminologii	15
2. 4. 1. Kolokační termíny	15
2. 4. 2. Zkratky.....	16
2. 4. 3. Kompozita.....	17
2. 4. 3. Deminutiva	18
2. 4. 4. Eponyma	18
2. 4. 5. Polská eponyma	18
2. 4. 6. Přejaté termíny.....	20
2. 4. 7. Motivovanost termínů.....	20
2. 4. 8. Obrazné tvoření slov.....	21
2. 4. 9. Lékařský slang	22
3 Anatomická terminologie	23
3. 1. Jazykové srovnání anatomických termínů.....	27
3. 1. 1. Jednoslovné termíny	27
3. 1. 2. Víceslovné termíny	29
3. 2. Přehled nejčastěji překládaných lékařských oborů a disciplín	31
4 Lexikografie.....	32
4. 1. O slovníku.....	35
4. 1. 2. Jednotky při překladu	36
4. 1. 3. Lékařské zkratky.....	36
5. 1. Zkratky – laboratorní vyšetření a lékařské zprávy	38
5.2. Slovní zásoba – lékařská zpráva (raport medyczny)	41
5. 3. Slovní zásoba – laboratorní vyšetření (badania laboratoryjne)	43
5. 4. Slovní zásoba – laboratorní vyšetření moče (badania ogólne moczu)	48
5. 5. Slovní zásoba – laboratorní vyšetření krve – krevní obraz (morfologia krwi).....	51
5. 6. Další vybrané lékařské termíny (různé disciplíny).....	52
6 Závěr	60

7 Seznam použitých zdrojů.....	64
Abstrakt.....	68
Streszczenie	69

1 Úvod

Ve své diplomové práci, která má název Polsko-česká lékařská terminologie se zabývám lékařskou terminologií v polsko-českém překladu. Toto téma jsem si vybrala, protože lékařský překlad je typem často poptávaného překladu, kterým se ale nezabývá mnoho překladatelů, a to z důvodu absence potřebných odborných kompetencí a také polsko-českého a české-polského ekvivalenčního slovníku lékařské terminologie. S tímto tématem a zároveň s touto specifickou slovní zásobou, jsem se ještě při překladu v rámci překladových předmětů nesetkala, proto jsem si chtěla doplnit portfolio překladových témat. Během zkoumání slovní zásoby z vlastních materiálů, jsem si postupně ověřila, že překlad této tematiky je opravdu náročný a překlady, tedy meritorní stránku, je nutno konzultovat s lékaři, specialisty v daném oboru.

Cílem mé práce je sestavení praktické terminologie ve formě polsko-českého slovníku se zaměřením na slovní zásobu z lékařských vyšetření a zpráv, anatomické termíny a na další běžné termíny z každodenní lékařské praxe. Materiál pro svůj výzkum jsem získala oficiální cestou a se souhlasem všech, kteří mi materiál poskytli.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí. V první teoretické části budu definovat pojem terminologie, zaměřím se na historii vzniku lékařské terminologie a rozdělím termíny na základní typy, tedy na zkratky, kompozita, eponyma, deminutiva, přejatá slova, kompozita a další. Znalost těchto typů termínů je klíčová a provází čtenáře celou diplomovou prací. Součástí teoretické části je i kratší jazykové srovnání lékařských termínů z hlediska celkové formálně-syntaktické struktury, obraznosti, motivace pojmenování a v neposlední řadě z hlediska popisnosti termínů. V poslední kapitole teoretické části se krátce věnuji pojmu lexikografie, abych čtenáře lépe uvedla do další části práce.

Praktická část práce se soustředí na vypracování samotného polsko-českého slovníku lékařských termínů. Zde budu prezentovat strukturu slovníku a vysvětlím můj postup při jeho zpracování. Primárně jsem se zaměřila na slovní zásobu lékařské dokumentace, jako jsou lékařské zprávy a laboratorní vyšetření, se kterými se překladatel nebo tlumočnick může v běžném životě setkat. Druhá část slovníku je zaměřena na náhodně vybraná slovíčka z každodenní praxe. Termíny jsou řazeny v abecedním pořadí.

2 Lékařská terminologie

2. 1. Specifika a problematika překladu lékařské terminologie

Vývoj slovní zásoby jde v dnešní době velice rychle dopředu, a to nejen ve sféře společenské, ale také ve sféře odborné. Velmi rychle uživatelé neoborné slovní zásoby začínají užívat slova šířící se z odborných oblastí, jako je právě lékařská terminologie, ta používá všelijaké termíny, značky a zkratky, které se často vyskytují za hranicí odborné sféry, a je potřeba je sjednotit a zařadit i do neoborné slovní zásoby. Zařazení těchto termínů ulehčuje komunikaci lékaře s pacientem a naopak.¹

Překladatel nese velkou zodpovědnost za překlad, takže by měl mít nejlépe jak medicínské, tak překladatelské vzdělání. Pokud má překladatel jen lingvistické vzdělání, tak by měl překlad konzultovat s lékařem a dalšími odborníky v oboru. Jen lékař, který je zároveň velmi dobrým lingvistou, se může pustit do překladu laboratorních vyšetření nebo jiných dokumentů bez pomoci. Překladatelé musí dodržovat etický kodex.

Překlad lékařské dokumentace je velice specifický. Překladatel se musí zaměřit na to, pro koho je překlad určen, překlad pro pacienta musí být srozumitelný, naopak překlad určený pro lékaře často obsahuje medicínské zkratky, které je však potřeba sjednotit, protože při překladu lékařské terminologie klademe důraz především na jednoznačnost termínu.²

Problém s překladem odborné terminologie je spojený s hlavním problémem, a to ustálit oficiální odbornou lékařskou nomenklaturu, a nejedná se pouze o nomenklaturu anatomickou. Lékaři užívají neoficiální názvosloví, což není nijak zakázáno, stanovení zákazu užívání neoficiálního názvosloví by stejně nikam nevedlo. Je tedy třeba pracovat na rozšiřování slovní zásoby ve slovnících.³ Jak už jsem uvedla výše, slovníky v knižní podobě nestačí rychlému vývoji jazyka, termínů, proto překladatel hledá často v nejnovějších medicínských publikacích, jako jsou například odborné časopisy, nejnovější konference nebo překlad konzultuje s lékařem osobně.

¹ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 81

² Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 81

³ Páč, L. *Anatomická eponyma*. Praha: Galén, 2000, str. 8

Vliv anglického jazyka můžeme považovat také za určitou komplikaci. Současná podoba české, ale i polské lékařské terminologie je stále ovlivňována pronikáním cizích prvků do jejich slovní zásoby běžné i odborné a vliv angličtiny je velice silný. Angličtina také převzala nespočetně mnoho latinských názvů a do češtiny a polštiny se dostávají z angličtiny. Užívá se mnoho anglických zkratk, slovní zásoba medicínské techniky a metodiky a kardiologie je značně ovlivněna angličtinou. Ivana Bozděchová dokládá výrok lékaře, vedoucího zdravotnické redakce, z předmluvy k lékařskému překladovému slovníku z publikace Topilové, ten tvrdí, že „medicína ponechala klasickou latinsko-řeckou terminologii a obohatila ji anglickými pojmy řady zcela nových oborů. Pacienti se v mezinárodním prostředí přijímají v angličtině, konference jsou v angličtině, vliv tohoto jazyka je velice silný, možná až přespříliš. Odborníci považují za zbytečné vytvářet pro týž pojem, fungující v anglickém jazyce, také pojem český, protože odborná terminologie je pak srozumitelná mezinárodně. Neznamená to však, že se nevžily termíny, které se používají pouze v češtině.“⁴

Pouze české názvy se užívají v lékařských zprávách pro policii nebo soud, například *pneumotorax* se popisuje jako „proniknutí vzduchu do pohrudniční dutiny.“ V českém lékařském prostředí lékaři vkládají česká slova pro upřesnění anglických výrazů, pro mnohé lékaře je tento způsob mnohem přesnější a výstižnější. Latinsko-řeckého názvosloví v českém lékařském prostředí užívají odborníci, naopak české výrazy jsou spíše určeny pro komunikaci mezi lékaři a laiky, a tak je tomu nejen v českém, ale i v polském lékařském prostředí.⁵

⁴ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 85

⁵ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 85, 86

2. 2. Historie lékařských termínů

Vznik medicínských termínů sahá do starého Řecka a Říma. Za otce medicíny je považován Hippokratés (460-370 př. n. l.). Neznámějším starověkým lékařem je Galénos z Pergamu (130-210 n. l.), který shrnul vědění antiky. Právě ve starověku docházelo k formování první lékařské terminologie. Řečtina upadala, s jejím zánikem začala vznikat latinská lékařská terminologie. Jako první začali ze staré řecké terminologie čerpat Arabové, proto na konci středověku byla tato terminologie poznamenána občasnými arabismy.⁶ Již tady se tedy setkáváme s přejímáním cizích termínů.

Období renesance se vrátilo ke klasickým jazykům, tedy k řečtině, ale protože řečtina byla znalostí pouze těch nejvzdělanějších, lékaři v období renesance užívali latinu a navazovali tak na římské tradiční lékařství. Anatomické názvosloví se do latiny převedlo r. 1543, Andreas Vesalius ve spisu *De corporis humani fabrica*. Povšimněme si, že dnešní anatomická nomenklatura je téměř zcela v latině, zatímco jiné nomenklatury jsou řecké. Latina tedy postupně začala převažovat nad řečtinou. I když se v novověku začalo užívat národních jazyků a na území Českém, na pražské univerzitě se vyučovala němčina, na oborech lékařských a na lékařských fakultách se přednášelo latinsky, a to až téměř do počátku 19. století. Výhodou řečtiny a latiny pro mezinárodní lékařskou nomenklaturu je ta, že poskytují jasný, přesný a vymezený význam. Proto se vždy při tvoření nových názvů a pojmenování budeme držet těchto řecko-latinských základů.⁷

Česká terminologie si prošla velkým vývojem, souvisejícím zejména se vznikem nových lékařských oborů. Ve staročeské době se nerozlišovali některé, dnes velice rozdílné názvy jako jsou například *tepna*. *Tepna* se nerozlišovala od slova *žila*, dále slovo *hlezo* znamenalo totéž, co *kotník*. V době národního obrození vlivem Jungmanna a jeho snahy pročistit jazyk od germanismů a internacionalizmů načas došlo k ústupu přejímání a došlo k prosazení ryze domácích termínů, obnovovaly se a adaptovaly se ty staré. Nazvat česky se muselo vše, co neslo latinský název, a tak latina na čas ustoupila do pozadí. Obsah starých českých lékařských knih připomínala spíše domácího lékaře než odbornou

⁶ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 83

⁷ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 84

příručku. Situace v Polsku byla odlišná. V Polsku se zachovává lékařská terminologie národní.⁸

V 19. století se objevila tzv. lékařská synonymie, byla tedy potřeba pojmy sjednotit a normalizovat terminologický lékařský systém. První lékařský slovník vydal A. Jungmann v Kroku III v roce 1836. V roce 1863 vyšel Slovník lékařské terminologie W. Staňka, další tři sbírky lékařské terminologie sepsal J. Čejka v roce 1848. V reakci a v návaznosti na tyto práce zpracovala Komise spolku českých lékařů názvosloví lékařské a lékárnické. Hlavními důvody tohoto zpracování bylo rozšíření lékařské vědy hlavně v oboru soudního lékařství, a právě tady se stala terminologie nutností. V roce 1914 byl vydán slovník lékařský. Zhruba do 80. let 20. století se v lékařské terminologii nezachovávalo mnoho termínů latinského a řeckého původu, spíše se pravopisně i slovotvorně počesťovaly. Latinské termíny se překládaly do češtiny a do slovní zásoby pronikaly prvky anglické, obdobně jako v jazyce polském nebo v jiných národních jazycích. Medicínská literatura byla totiž publikována ze 73,1 % v angličtině, skoro ze 6 % v ruštině, 5,5 % procent v němčině a ze 4 % ve francouzštině. Jazyky jako je čeština a polština jsou v pozadí a mohou dosahovat maximálně 3 %, spíše méně.⁹ Ivana Bozděchová hodnotí pronikání anglických slov za neúměrné a uvádí, že „zatímco řada termínů latinského původu má rovnocenné české vyjádření, u slov převzatých z angličtiny se naši současníci příliš nenamáhají s rozvíjením českého názvosloví, s hledáním či vytvářením českých pojmenování pro nově vznikající vyšetřovací či léčebné postupy či nové choroby – naopak, považují to za zbytečné, a dokonce za škodlivé, s odůvodněním, že angličtina je mezinárodně používaný jazyk, že tedy není třeba mít pro týž pojem český i cizí odborný výraz. Odborná terminologie je pak srozumitelná mezinárodně.“¹⁰

Polská historie lékařských termínů má v zásobě také díla, která stojí za to zmínit. Nejstarší polská lékařská terminologie se zpočátku šířila hlavně mluvenou formou při kontaktu lékařů, léčitelů s pacienty, především z toho důvodu, že v těchto oborech převládala latina. Historie je tedy podobná českému prostředí. První známým lékařským slovníkem byl *Słownik anatomiczno-fizjologiczny* Józefa Majera a Frederyka Skobla, který vyšel

⁸ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 84

⁹ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 85

¹⁰ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 86

v Krakově roku 1838.¹¹ V roce 1881 bylo výsledkem dalšího formování polské lékařské terminologie vydání slovníku *Słownik terminologii lekarskiej polskiej*. Jednalo se o první komplexní přísně vědeckou lékařskou terminologii, jeden z překladových slovníků. Slovník se skládá ze dvou částí, přičemž první část má okolo dvaceti tisíc cizojazyčných hesel (latinských, německých, francouzských, anglických) k nimž jsou dopsány polské ekvivalenty. Část druhá obsahuje okolo devíti tisíc polských hesel, ke kterým jsou přiřazeny cizojazyčné ekvivalenty. Polština byla a je stále velice bohatá na tvoření nových polských výrazů, čeština v tomto směru tak bohatá nebyla.¹² Nyní se v Polsku zachovává lékařská terminologie národní, a lékaři si osvojují slovní zásobu jak latinskou, tak i anglickou pro účely mezinárodní komunikace.¹³

¹¹ Lucyna Agnieszka, Jankowiak. *Synonimia polskiej terminologii medycznej XIX*. Praca naukowa. Polska Akademia Nauk Instytut Sławistyki w Warszawie [online PDF]. str. 83 © 2015 [cit. 2018-04-05].

¹² Lucyna Agnieszka, Jankowiak. *Udział medycznych terminów zapożyczonych w XIX-wiecznych synonimach głównych (na materiale nazw chorób ze Słownika terminologii lekarskiej polskiej)*. Praca naukowa. Polska Akademia Nauk Instytut Sławistyki w Warszawie [online PDF]. str. 159-160 © 2017 [cit. 2018-04-05].

¹³ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 84

2. 3. Termín a jeho definice

Lingvistka a bohemistka Běla Poštolková ve své knize *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny* uvádí: „Většina pokusů o vymezení významu slova termín se shoduje na tom, že termín (odborný název) je pojmenování pojmu v systému některého vědního nebo technického oboru. Na rozdíl od neterminologických pojmenování, která bývají často víceznačná, a jejichž význam závisí na kontextu, v němž je jich užito, bývají termíny zpravidla jednoznačné, na kontextu nejsou závislé a dá se jich užívat i izolovaně.“¹⁴

14

Víceznačnost lexému *termín* nelze popřít.¹⁵ Nenalezneme nikde stejnou definici a takovou definici, kterou by užívala naprostá většina lingvistů. Při formulování a ustalování terminologie je nezbytně nutná spolupráce odborníků různých oblastí s lingvisty, kteří se zabývají systémovým uspořádáním odborné části slovníků. Základními znaky termínu, jak se většina lingvistů shodla, jsou významová přesnost, bezpříznakovost, jednoznačnost a lehká definovanost.¹⁶

Dalším typickým znakem termínu je, že není expresivní, neobsahuje žádné citové zabarvení. Termíny pojmenovávají v rámci jednoho oboru.¹⁷ Autorka ve své publikaci *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)* Ivana Bozděchová uvedla několik definic termínu od různých autorů a dokládá, že „většina uvedených autorů a pojetí se shoduje v základních znacích termínů, tj. především v jejich významové přesnosti, jednoznačnosti, definovanosti, stylové a pragmatické bezpříznakovosti.“¹⁸ Pokud výraz tyto znaky nesplňuje nebo splňuje pouze část, nejde o termín v užším slova smyslu, nýbrž o to, čemu se říkávalo polotermín nebo kvazitermín, tedy o spisovné pojmenování, které nesplňuje definiční vlastnosti termínu, především přesnost a jednoznačnost.¹⁹

¹⁴ POŠTOLKOVÁ, B. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1984, s. 24

¹⁵ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 30

¹⁶ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 84

¹⁷ POŠTOLKOVÁ, B. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1984, s.24

¹⁸ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 29

¹⁹ Stoffa Ján, Stoffová Veronika. *Termíny a polotermíny*. [online PDF]. © 2015 [cit. 2018-04-21]. Dostupné z: <https://tvv-journal.upol.cz/pdfs/tvv/2015/01/19.pdf>

Odborné názvy se podle Poštolkové mohou tvořit morfologicky, tj. derivací, kompozicí a abreviací. Dále se mohou tvořit syntakticky, tj. tvořením terminologických sousloví a v neposlední řadě se tvoří sémanticky, tzn. metaforickým a metonymickým přenášením slov nebo významů a přejímáním cizích slov.²⁰ „Tyto postupy jsou ovšem různě produktivní a v jednotlivých vědních nebo technických oborech se jich také využívá různou měrou,“ jak dodává Běla Poštolková.²¹

Odborná slovní zásoba patří mezi nejrozsáhlejší a nejrychleji se rozrůstající, proto je třeba nazvat nebo pojmenovat nové prvky pro rozvoj komunikace v dané odborné oblasti. Rozlišují se dva procesy tvoření nových termínů, a to primární a sekundární. Pokud tvoříme primárně, termín nemá žádný jazykový předchozí model. Při tvoření sekundárním existuje model termínu, jde tedy o reterminologizaci.²² Mnoho termínů tedy vzniká tzv. terminologizací, zjednodušeně přejímáním.²³ Je to velice důležitý pojem a je nezbytné si ho vyjasnit. E. Lotko uvádí ve své práci pojem terminologizace jako „proces, jímž neoborné slovo dostává odborný význam.“²⁴ Další definici uvedla lingvistka Běla Poštolková pro internetový portál Slovo a slovesnost a ve svém pojednání uvádí, že „Proces přejímání slov běžné slovní zásoby do terminologických soustav, jejich adaptaci a specializaci označujeme zpravidla jako *terminologizaci*. Může probíhat jednak v mezích základní pojmenovací jednotky-slova, jednak se může realizovat jako nová kombinace, nové spojení slov v běžném jazyce existujících, totiž vytvářením pojmenovacích sousloví. (Nové termíny vznikají ovšem i ze základů slov běžné slovní zásoby ve spojení se sufixy běžné slovní zásoby, zprav. specializovanými k vyjádření určitých pojmenovacích typů.)“

25

Poštolková dále hezky popisuje a vysvětluje, že k terminologizaci jedné lexikální jednotky, to znamená jednoho slova, běžné slovní zásoby může tento proces proběhnout u

²⁰ POŠTOLKOVÁ, B. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1984, s. 34

²¹ POŠTOLKOVÁ, B. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1984, s. 34

²² Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 54-55

²³ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 55

²⁴ Lotko, E. *Polština a čeština z hlediska typologického*. Olomouc: UP, 1981, str. 75

²⁵ Terminologizace. *Slovo a slovesnost*. [online časopis]. © 2011-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2576>

jednotky polysémické i u jednotky monosémické, a to stejně u významů primárních, jako u významů odvozených. Zdůvodnit však proč se právě toto slovo stalo termínem není jednoduché. Proces terminologizace probíhá obvykle ustalováním formy a významu a spojením jen jednoho pojmenování s jedním denotátem. Naproti tomu v běžné, tedy neodborné slovní zásobě je častým jevem, že jedno pojmenování označuje několik věcí nebo jevů, například dnešní anatomické názvy *kořen zubu, nosu, jazyka* uvádí slovník J. Dobrovského slovo *kořen* jako „plíce.“ V tomto významu se už neužívá, ale přežil ve zdrobnělé podobě *kořínek* v kuchařském názvosloví, kde označuje plíce a k nim připojené srdce (telecí, vepřový kořínek). Pro srovnání, v Jungmannově slovníku má slovo *kořen* význam „osrdí,“ ale německý ekvivalent k tomuto výrazu znamená „okruží“.²⁶

Jak už jsem uvedla výše, rozlišují se dva procesy tvoření nových termínů, a to primární a sekundární. B. Poštolková dokonce uvádí definici a výborný příklad z lékařského prostředí „Primární význam jednoslovné lexikální jednotky lze pro termín převzít s dalším upřesněním, vymezením znaků v definici. Např. *žila* v dnešní anatomické terminologii znamená ‚cévu, jíž proudí krev směrem k srdci‘ na rozdíl od *tepny*, tj. ‚cévy vedoucí krev směrem ze srdce do těla‘, kdežto v obecném úzu je to ‚jakákoli trubice rozvádějící krev v živočišném těle‘, tedy totéž, co *céva*. (Ve staré češtině se slovem *žila* označovaly všechny trubicovité n. nitkovité útvary lidského těla, totiž cévy, šlachy i nervy. Už Jungmannův slovník *žily* specifikuje jako ‚cévy, v nichž krev obíhá‘. Věcně liší *žily pulsovní, životní, bijící* neb *bicí, přívodné, přívodice, ciplý* a *žily krevní, odvodné, odvodice*. Užívá tedy pro každý ze dvou jevů několik označení. Teprve postupným vývojem se pro druhý význam (‚žily odvodné‘) ustálil termín *žily* a prvním se začalo říkat *tepny*. Náznak je už v pojmenování *žily pulsovní* a ve výkladu slovesa *tepati*, tj. *bíti* (o žíle) v Jungmannově slovníku. Slovník J. Franty Šumavského (1851) a Riegrův Slovník naučný (pod heslem *arterie*, I. díl 1860) již slovo *tepna* obsahují. Také Kottův slovník (IV. díl 1884) slovo *tepna* uvádí s doklady z 50. a 60. let 19. století.“²⁷

Sekundární, tedy odvozený nebo přenesený význam jednoslovné lexikální jednotky můžeme také převzít, a to již s významovým posunem a můžeme ho dále specifikovat. Následující příklad je také z oblasti lékařské. Například „pojmenování *čočka* v optice pro

²⁶ Terminologizace. *Slovo a slovesnost*. [online časopis]. © 2011-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2576>

²⁷ Terminologizace. *Slovo a slovesnost*. [online časopis]. © 2011-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2576>

„průhledné těleso způsobující sbíhání nebo rozbíhání světelných paprsků“ a v anatomii pro „část oka lámající světelné paprsky“, motivované tvarovou podobou s původním denotátem — diskovitým semenem čočky-rostliny. Rozlišení je už v podstatě zachyceno v Jungmannově slovníku pod hesly *čočka* a *sočovice*. K novému přenesení názvu došlo v nedávné době v technické oblasti. Zařízení s funkcí soustřeďovat nějaké médium (jako čočka světlo) byla také nazvána *čočkami* (*elektronovými, kovovými* aj.).“²⁸

Existuje mnoho termínů pouze jednoslovných. Tato skutečnost bývá ale často jen zdánlivá. Vnější projevem termínu je připojení dalšího výrazu, př. *doprovodná žíla, mízní chlopeň* aj. Co se týče struktury dvouslovných termín, pak struktura je nejčastěji tvořena substantivem a dalším určujícím členem buď adjektivním (*doprovodná žíla, żyła towarzysząca*) nebo substantivním (*paměť člověka*). U trojslovných sousloví je typické dvouslovné pojmenování s dalším členem (*magnetická pásková paměť*) s tím, že ve funkci dalšího členu může vystupovat i předložka (*újma na zdraví = zdravotní újma*).²⁹

2. 4. Typy termínů v lékařské terminologii

V lékařské terminologii se setkáme se všemi typy tvoření termínů uvedenými výše. Nejčastěji se setkáme zejména s kolokacemi, okrajově s jednoslovnými termíny.³⁰

2. 4. 1. Kolokační termíny

Nejčastější a nejvýraznější slovtvorný typ termínů představují kolokace. Kolokační termíny jsou zjednodušeně víceslovná pojmenování. Kolokace lze také chápat jako ustálená spojení, můžeme o nich mluvit jako o prefabrikátech, tedy polotovarech jazyka.³¹ Mezi kolokační termíny patří univerbizace (vznik jednoslovných pojmenování) např. somatotropní hormon (somatotropin), rozptylná čočka (rozptylka) a multiverbizace (vznik víceslovných pojmenování na základě pojmenování jednoslovných (operace –

²⁸ Terminologizace. *Slovo a slovesnost*. [online časopis]. © 2011-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2576>

²⁹ Terminologizace. *Slovo a slovesnost*. [online časopis]. © 2011-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2576>

³⁰ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 7

³¹ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 60-62

operační výkon). Uplatňuje se zde i kompozice, včetně kompozice hybridní jako je např. *biologické pole – biopole, inzulinová rezistence – biorezistence*.³²

Kolokačních termínů existuje celá řada, od dvoučlenných až po šestičlenné, od substantivních až po verbální.

*Příklad: šestičlenná kolokace koordinační (závisí na vztahu koordinace) – nepravidelné tečkovité krvácení na sliznicích a serózních blanách*³³

*Dvoučlenné kolokace verbální: verifikovat nález, odželeznit (odmanganovat vodu), vakcinovat pacienta*³⁴

*Dvoučlenné kolokace: substantivní: vícečetné těhotenství, alkoholová intoxikace*³⁵

2. 4. 2. Zkratky

Pojmenování zkratková, někdy označována jako abreviační se používají v odborné sféře se značnou frekvencí a jsou zcela neomezené.³⁶ To ostatně potvrzuje i Běla Poštolková svým tvrzením, že „tvoreň zkratek je prakticky neomezené. Mohou se vytvářet zkratky hláskové, a to jak z terminologického sousloví (*velmi krátké vlny – VKV nebo vkv*), tak i z kompozit (*elektro-kardiogram – EKG nebo ekg, polyvinylchlorid – PVC*), jednak zkratky slabičné, (např. ze slov *textil* a *silon* vzniklo zkratkové slovo *tesil*). Skupiny hlásek lze brát ze začátku slov, z konců slov, někdy se vytvářejí zkratky smíšeného typu.“³⁷ V polské i české lékařské komunikaci se vyskytují zkratky latinsko-řecké, domácí nebo zdomácnělé a neustále dochází i k adaptaci zkratek z jiných jazyků, nejčastěji z angličtiny,

³² Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 65

³³ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 145

³⁴ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 141

³⁵ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 133

³⁶ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 68

³⁷ POŠTOLKOVÁ, B. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1984, s. 46

např. *BMI* (*body mass index* = index tělesné hmotnosti), v polštině *Wskaźnik masy ciała* nebo *Wskaźnik Queteleta II*).³⁸

Začínají se rozšiřovat i zkratky s eponymickými kořeny, např. *H-RS buňky* – Hodgkinovy a Reedové-Sternbergovy buňky, *CAMP test* – Christie, Atkins a Munch-Petersen. Zkratky jsou užívané často, protože jsou velice užitečné a jsou zejména používané v různých formulářích, kde jsou velice potřebné, šetří místo.³⁹

Zkratky se používají i ke zkracování kompozit, týká se to kompozit internacionálních, nejčastěji řecko-latinského původu, příklad *EKG* = *elektrokardiogram*, *EEG* = *elektroencefalogram*. Užívá se i zkratk iniciálových, zkratka je tedy složená z počátečních písmen, př. *PET* = pozitronová, emisní tomografie. Pokud se tyto iniciálové zkratky nepoužijí samostatně, vznikají kolokační termíny se zkratkou, př. *vitamín PP*, *CT-angiografie* a další.⁴⁰

2. 4. 3. Kompozita

Kompozita jsou v odborném textu užívána, protože jejich snadné modelové tvoření usnadňuje vyjádření složitého odborného obsahu a jeho pochopení, př.: *kardiovaskulární*, *hydrocefalus*, *fotofobie*, *bronchopneumonie*.⁴¹ Opět vycházíme z latinských a řeckých slov.⁴²

Setkáme se i s kompozity hybridního typu, např. biologické pole – *biopole*, inzulínová rezistence – *biorezistence*, biologická zátěž – *biozátěž*. V minulosti se však odmítaly pro jejich významovou nepřesnost⁴³

³⁸ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 147

³⁹ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 147

⁴⁰ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 147, 148

⁴¹ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 70

⁴² Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 164

⁴³ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 71-74

2. 4. 3. Deminutiva

Typická pro odborný text, a nejen ten lékařský, jsou deminutiva. Při jejich tvoření dochází k obohacení výrazu o určitý doplňující znak, kvantitativní nebo kvalitativní. Deminutivum jde utvořit prakticky z každého substantiva, přičemž výraz označuje předměty menší než normál, *př. kanálek, lalůček, jamka, tepnička = tętniczka, żyłka = żyłka* a další. Některé tyto výrazy nesou další významy, *př. mozeček* – značí i pokrm. Deminutiva užívající se v odborném textu, tedy deminutiva terminologická, nenesou žádný emocionální příznak, jsou užívána v základním pojmovém významu a může se u nich objevit pouze kvantitativní modifikace, nikoliv kvalitativní jako je tomu u neterminologických deminutiv, *př. pilule, prachy = pilulky, prášky (zdrobněliny z 19. st.)*⁴⁴

2. 4. 4. Eponyma

Základ mají ve jménu objevitele, reálné osoby, kteří poprvé popsali daný jev.⁴⁵ Eponyma jsou tradiční pojmenování pro lékařskou terminologii, která se vyznačují svou motivací jmény vědců, lékařů a jinými osobnostmi. Eponyma se užívají hlavně v klinických oborech. V oborech jako je chirurgie jsou potřeba přesná pojmenování.⁴⁶

2. 4. 5. Polská eponyma

Adamkiewiczowa artérie (lat. arteria radicularis anterior) – Tętnica Adamkiewicza

ADAMKIEWICZ Albert – polský patolog, narodil se v roce 1850, zemřel v roce 1921. Byla po něm pojmenována tepna, která zásobuje přední část lumbálního oddílu a dolní část hrudní míchy.⁴⁷

⁴⁴ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 70-71

⁴⁵ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 77

⁴⁶ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 100

⁴⁷ Páč, L. *Anatomická eponyma*. Praha: Galén, 2000, str. 11

Sucquetovy-Hoyerovy anastamózy (lat. anastomosis) – Anastomozy tętniczo-żylné Hoyera

HOYER Heinrich – polský anatom, narodil se v roce 1802, zemřel v roce 1907. Byly po něm pojmenovány arteriovenózní anastamózy v kůži prstů.⁴⁸

Česká eponyma

Pawlikův trojhran, také Trigonum Pawliki (lat. area trigonalis vaginae)

PAWLIK Karel – český porodník, narodil se v roce 1849, zemřel v roce 1914. Byla po něm pojmenována projekce trigonum vesicae na přední stěnu poševní.⁴⁹

Žlábkovy vény (lat. venulae aquosae)

Žlábek Karel – český anatom, narodil se v roce 1902, zemřel v roce 1983. Byly po něm pojmenovány komorové žíly.⁵⁰

Další známá eponyma:

Eustachova trubice

Trąbka słuchowa, przewód Eustachiusza

choroba Hodgkina

Chłoniak Hodgkina, ziarnica złośliwa, HL

Golgiho komplex

Aparat Golgieho

Bowmanovo pouzdro

Torebka Bowmana

⁴⁸ Páč, L. *Anatomická eponyma*. Praha: Galén, 2000, str. 80

⁴⁹ Páč, L. *Anatomická eponyma*. Praha: Galén, 2000, str. 60

⁵⁰ Páč, L. *Anatomická eponyma*. Praha: Galén, 2000, str. 179

2. 4. 6. Přejaté termíny

Současnou českou lékařskou odbornou slovní zásobu tvoří značné množství slov cizího původu včetně hybridních slov a v odborných textech se objevují obecně častěji než u textů ne odborných. Slova, která platí mezinárodně se nazývají internacionalizmy a takto se i od cizích slov se odlišují.⁵¹

Internationalizmy z klasických jazyků např. řecko-latinského původu mají tendenci k hybridnímu tvoření (biofaktor, ikterus), zatímco u internacionalizmů živých jazyků dochází ke kalkování, př. *anti-aging*. Česká i polská terminologie přejímá také hojně termíny z jazyka anglického př. *gaspig, handgrip*. U polských výrazů věnujeme pozornost výrazům s tzv. ingovou koncovkou, př. *peeling, lifting*. Čeština má tendenci k přejatým slovům vymýšlet domácí, nebo zdomácnělé výrazy, například z německého – *mdloba, šlak, ohnipara...* Utváření české lékařské terminologie dochází od 40. let 19. století (Jungmann, Čejka). Méně známé anatomické termíny se však stále užívají v latině. V rámci internacionálních výrazů se vyskytují i citátová slova jako (*in vivo, post mortem, de novo*).⁵²

2. 4. 7. Motivovanost termínů

Motivovanost je jednou ze základních vlastností lékařských termínů. Nejčastěji motivované jsou termíny víceslovné, pro jejich lepší popsitelnost. Lékařská terminologie je velice bohatá na výrazy motivované, př. *pružník* = tepna elastického typu, *jícen* = jícný, tedy jedlý nebo chutný.⁵³

⁵¹ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 71-72

⁵² Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 72-73

⁵³ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 57-59

2 4. 8. Obrazné tvoření slov

Obrazné termíny jsou krátké, snadno zapamatovatelné a pomáhají lépe pochopit význam. Charakteristické jsou metafory, například *karpální tunel*, *čtyřhlavý sval stehenní*, *žloutenka*, *čočka*.⁵⁴ V polštině *kanal nadgarstka*, *mięsień czworogłowy uda*, *żółtaczką soczewica*.

„V anatomii je základní metaforou segmentace lidského těla: anatomické termíny jsou rozlišeny metaforickým mapováním částí lidského těla jako částí živočichů, částí rostlin a lidských (výtvorů). [...] Anatomická terminologie realizuje dva základní rámce koncepčních metafor: *lidské tělo jako stroj* (skládající se ze soustav, orgánů, tkání, buněk, molekul, genů) a *nemoc jako válka* (soustřeďující pozornost na určité místo – tělní soustavu, orgán, část).“⁵⁵

Obraznost lékařské terminologie se velmi často zakládá na obraznosti původních termínů z klasických jazyků, například *zub moudrosti* = *zqb mądrości* = *dens sapientiae*, *serotinus* (*lat. sapiens* = *moudrý*, *lat. serotinus* = *pozdní*, *pozdě vystupující*), dále například *jablko Adamovo*, *ohryzek* = *jablko Adama* = *pomum Adami* (podle pověsti, že Adamovi v krku uvízl kus zapovězeného ovoce).⁵⁶

Etymologie souvislostí, se často oslabuje i u domácích termínů, například *sklivec* (*řídový, ze skla*), *rakovina*, lidově *rak* (dříve lidé věřili, že nemoci pocházejí z toho, že v těle přežívá žába nebo rak), *lat. cancer*, polsky *rak*, další příklad *hysterie* (řec. *hystera* = děloha (ženy si nervové problémy vysvětlovali nemocemi dělohy)).⁵⁷

⁵⁴ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 74

⁵⁵ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 96

⁵⁶ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 97

⁵⁷ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 98

2. 4. 9. Lékařský slang

Pro lékařský slang je z výše uvedeného typické zkracování, univerbizace, tvoření eponym, užívání slov hybridních, zdomácnělých, deminutiv a slov černého humoru.

Příklad zkracování: *sono* = sonografie, *angio* = angiografie.

Příklad univerbizace př. *vitálka* = vitální indikace, *centrál* = centrální žilní katétr

Příklad deminutiv: *fibrómek* = malý fibróm, *datlík* = internista

Příklad slov domáckých: *embolka* = embolie

Příklad eponym: *Višňák* – Višněvského balzám

Příklad slov hybridních: *schizouš* = schizofrenik, *lymfáče* = lymfocyty

Příklad černého humoru: *upírka* = transfuzní oddělení ⁵⁸

⁵⁸ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 88

3 Anatomická terminologie

Pro snadnou komunikaci v odborné, ale i v té laické sféře je třeba dosáhnout jednotné terminologie, protože anatomické názvosloví slouží k popisu lidského těla nejen pro výukové a lékařské a diagnostické postupy, ale také pro komunikaci s úřady a soudy. Anatomická terminologie tvoří základ lékařské komunikace a je založena na latinské nomenklatuře.⁵⁹ Nomenklatura je názvosloví. Přesněji, podle Františka Daneše, který definici uvedl v časopisu *Vesmír* je „Slovo nomenklatura (dříve též jmenosloví) je výraz starý, znala už ho latina s významem “seznam jmen” (nomen = jméno, calare = nazývat), užívalo se ho ve středověku a žije dodnes. Přísně vzato, měli bychom tento název užívat vždy tam, kdy jde o soubor pojmenování nějakých elementů jakožto systematických jednotek určitého celku, či jednodušeji, kde jde o systém (soustavu) názvů jednotek v nějakém oboru lidské činnosti.“⁶⁰ Označení terminologie neboli názvosloví, je původu novějšího.⁶¹ Latiny a řečtiny, tedy klasických jazyků, se užívá, protože vyhovují požadavkům kladeným na odborné termíny, a to je přesnost, jednoznačnost, srozumitelnost a v neposlední řadě mezinárodní přijatelnost. Jedním z důvodů také je, že se latinský jazyk už nemění.⁶²

V anatomii se důsledně rozlišuje terminologie (odborné názvosloví), a v jejím rámci nomenklatura (systém normalizací ustanovených závazně vymezených názvů uspořádaných podle určitých klasifikačních principů).⁶³

Historie anatomie se datuje od roku 1895, kdy byla vydána první latinská nomenklatura *Basiliensia Nomina Anatomica*. Celkem sedmkrát se vydání revidovalo (*Jenaiensia Nomina Anatomica* 1935, *Parisiensia Nomina Anatomica* 1955, *Nomina Anatomica* 2. až 6. vydání 1960-1989). Poslední revize, *Terminologia Anatomica*, vytvořená Federálním výborem pro anatomickou terminologii a schválená Mezinárodní

⁵⁹ Anatomická terminologie *Časopis pro informační vědy* [online časopis]. © 2011-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinfoflow/article/view/869v>

⁶⁰ Nomenklatura. *Časopis Vesmír* [online časopis]. © 1995-2018 [cit. 2018-04-05]. <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1995/cislo-10/nazvoslovi-terminologie-nomenklatura.html>

⁶¹ Nomenklatura. *Časopis Vesmír* [online časopis]. © 1995-2018 [cit. 2018-04-05]. [online časopis]. © 1995-2018 [cit. 2018-04-05] Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1995/cislo-10/nazvoslovi-terminologie-nomenklatura.html>

⁶² Deset let nového anatomického názvosloví. *Researchgate*. [online PDF]. © 2008-2018 [cit. 2018-04-08] Dostupné z:

https://www.researchgate.net/profile/David_Kachlik/publication/51404955_Ten_years_after_the_latest_revision_International_Anatomical_Terminology/links/5679c11308ae361c2f67f525/Ten-years-after-the-latest-revision-International-Anatomical-Terminology.pdf

⁶³ Anatomická terminologie a historie. Vladimír Musil. [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05] <https://www.slideshare.net/UISKFFUK/vladimr-musil-anatomick-terminologie-historie-a-aktuln-problmy>

federací anatomických sdružení, byla vydána v roce 1998. Kromě oficiální latinské anatomické terminologie obsahuje seznam doporučených anglických ekvivalentů. Poslední vydání knihy Terminologia Anatomica je důrazně doporučována nejen učitelům, studentům a vědcům, ale také klinickým lékařům, lékařům, překladatelům, redaktorům a vydavatelům, kteří mají být sledováni ve své činnosti.⁶⁴ Tato anatomická terminologie je mezinárodní, tudíž platí i pro Polsko. Každá země chtěla mít svou vlastní nomenklaturu. Za tímto účelem každá země založila svou nomenklaturu na základě mezinárodní anatomické terminologie, a poté ji přeložila do svého vlastního jazyka. Historie polské anatomické terminologie (PAT) je jedinečná a sleduje události historie. To bylo poprvé vydáno v roce 1898, v době, kdy jeho sousedé rozdělili území Polska. Během 150 let byla polská kultura a jazyk pod ruskou a germanizační politikou. Je důležité poznamenat, že i za tak obtížných okolností byla PAT první národní anatomickou terminologií na světě. PAT byla spojením přijatého prvního Basiliensia Nomina Anatomica (BNA) v latině a původních polských anatomických ekvivalentů. Tato „unie“ vytvořila základ pro teoretickou a klinickou medicínu v Polsku.⁶⁵

V anatomické terminologii jsou zastoupeny následující druhy termínů. Jednoslovná pojmenování značková, jednoslovná pojmenování derivovaná, tedy odvozená prefixem, sufixem nebo zároveň prefixem i sufixem od základního slova. Například *retrorenalis* od *renalis* je jednoslovné pojmenování odvozené prefixem. Jednoslovné pojmenování odvozené sufixem je například *auricula* od *auris* a obojí zároveň, odvozené prefixem i sufixem je např. *sanguis* od *exsanguinatio*. Mezi další druhy termínů, které jsou zastoupeny v anatomické terminologii patří kompozita, slova hybridní, o kterých již byla řeč v kapitole Lékařská terminologie dříve a víceslovná pojmenování.⁶⁶

Před jedenácti lety byla přijata a publikovaná poslední verze latinské anatomické nomenklatury Terminologia Anatomica, mezinárodně uznávaná organizací International Federation of Associations of Anatomists, která sdružuje národní anatomické společnosti.

⁶⁴ Anatomická terminologie *Časopis pro informační vědy* [online časopis]. © 2011-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/869v>

⁶⁵ Terminologia anatomica from perspective of Polish Anatomical terminology. *Researchgate*. [online PDF]. © 2017-2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/51398231_Terminologia_anatomica_in_the_past_and_the_future_from_perspective_of_110th_anniversary_of_Polish_Anatomical_Terminology

⁶⁶ Deset let nového anatomického názvosloví. *Researchgate*. [online PDF]. © 2008-2018 [cit. 2018-04-08] Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/David_Kachlik/publication/51404955_Ten_years_after_the_latest_revision_International_Anatomical_Terminology/links/5679c11308ae361c2f67f525/Ten-years-after-the-latest-revision-International-Anatomical-Terminology.pdf

Tato verze anatomické nomenklatury je doporučena mezinárodní federací k používání v klinických oborech medicíny a mělo by se jí užívat i v mluvené a písemné podobě.⁶⁷

Jak je již výše uvedeno, anatomické termíny představují základ lékařské terminologie. Anatomie, histologie a embryologie jsou jediné soustavy lékařské terminologie, které mají svou systematickou nomenklaturu. Příčinou deficitu ostatních nomenklatur je nedořešení základních problémů, například vzniku chorob. Největší slovník anatomického názvosloví nese název Terminologia Anatomica, poslední vydání z roku 1998, uvádí bez mála téměř 8000 termínů. Základem anatomické nomenklatury jsou především řecké a latinské výrazy, v češtině přejaté a jako internacionalizmy.⁶⁸ Anatomické latinské termíny se tvoří podle slovtvorného modelu. Anatomická nomenklatura je uspořádána zpravidla podle jednotlivých tělních soustav, a přitom označuje jednotlivé části těla, jeho orgány a další.⁶⁹

Latinské termíny jsou jednoslovné i víceslovné, převládají však názvy dvouslovné. K její struktuře uvádím slova Bozděchové Ivany, „určované substantivum stojí na prvním místě a je blíže určeno přívlastkem adjektivním (*nervus oculomotorius*) nebo substantivním (*musculus flexor*). [...] Ve víceslovných pojmenováních přívlastek kvalifikující a určující polohu stojí na posledním místě (*regio brachii anterior*); tímto závazným slovosledem se dosahuje větší terminologické systémovosti.“⁷⁰ Latinské názvosloví a jeho užívání zřejmě přispělo ke kladení substantiva před shodný adjektivní přívlastek (tepna *podpažní*).⁷¹ Podle Bozděchové „na prvním místě se uvádějí substantiva jako určované, a tedy významově důležitější součásti víceslovných názvů. Slovosled shodný s latinským se tradičně dodržuje také v českých nomenklaturách (chemických, botanických a zoologických). V souladu s běžným českým slovosledem by tedy měly latinské kolokační termíny s postponovanými postupně determinujícími shodnými

⁶⁷ Deset let nového anatomického názvosloví. *Researchgate*. [online PDF]. © 2008-2018 [cit. 2018-04-08] Dostupné z:

https://www.researchgate.net/profile/David_Kachlik/publication/51404955_Ten_years_after_the_latest_revision_International_Anatomical_Terminology/links/5679c11308ae361c2f67f525/Ten-years-after-the-latest-revision-International-Anatomical-Terminology.pdf

⁶⁸ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 173

⁶⁹ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 174

⁷⁰ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 173

⁷¹ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 174

přívlastky (v nichž kvalifikační přívlastek určující místo stojí na konci) být do češtiny přeloženy termíny se shodnou adjektivní determinací v antepozici, tzn. Např. *musculus obliquus externus (internus) abdominis – povrchový (hluboký) šikmý břišní sval*.⁷² Neadekvátní, a tedy nevhodné je měnit pořadí takto nakupených přívlastků tak, že některé stojí v antepozici a některé v postpozici k substantivu, jako např. *povrchový břišní sval šikmý*.⁷³

Do české anatomické nomenklatury proniká anglický jazyk. Česká republika nemá standardizované anatomické názvosloví, potvrzuje to sdělení České anatomické společnosti 2006: „necítíme nutnost vytvoření standardizovaného českého anatomického názvosloví“⁷⁴ Jiné národy mají svoje standardizované anatomické nomenklatury jako například *Polsko, Rusko, Ukrajina, Španělsko, Japonsko* a další.⁷⁵

⁷² Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 174

⁷³ Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 174

⁷⁴ Anatomická terminologie Vladimír Musil. [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.slideshare.net/UISKFFUK/vladimr-musil-anatomick-terminologie-historie-a-aktuln-problmy>

⁷⁵ Anatomická terminologie Vladimír Musil. [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z <https://www.slideshare.net/UISKFFUK/vladimr-musil-anatomick-terminologie-historie-a-aktuln-problmy>

3. 1. Jazykové srovnání anatomických termínů

Srovnala jsem čtyřicet náhodně vybraných latinských jednoslovných a víceslovných termínů, které jsem náhodně vybrala z publikace Ivany Bozděchové *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)* a z *Lékařského polsko-českého slovníku Grażyny Volné* z hlediska celkové formálně-syntaktické struktury, obraznosti, motivace pojmenování a v neposlední řadě z hlediska popisnosti termínů.

3. 1. 1. Jednoslovné termíny

Po zkoumání vybraných víceslovných termínů z výše uvedeného lékařského slovníku, jsem došla k těmto závěrům:

V češtině i polštině se výrazy významově shodují. Například česká *dutina* se významově shoduje s polskou *jamą*. Výraz není motivován žádnou jinou částí těla nebo podobně, z hlediska popisnosti, motivovanosti a obraznosti se jednoslovné termíny shodují.

U jednoslovných termínů, polština v mnoha případech užije adaptovanou verzi termínu, domácí variantu (př. *trądzik* od *acne*, *ropień* od *absces*) na rozdíl od češtiny, která vychází z latinského nebo z latinsko-řeckého termínu (*akné*). V mnoha případech má čeština latinský i český název, častěji se ale vychází a v praxi užívá termínu latinského. (př. z *lat. arteriola* = **artériola** / *tepénka*, z *lat. axis* = **axis** / *čepovec*).

V ojedinělých případech polština udělá z jednoslovného latinského výrazu víceslovný termín, jako v těchto případech: *arthrosis* = **choroba zwyrodnieniowa stawów** / *osteoartroza*, *abort* = **spędzenie płodu** / *abort*, *axis* = **krąg obrotowy**, *laparokopia* = **wziernikowanie jamy otrzewnej**. V těchto případech dá polština na rozdíl od češtiny přednost delšímu polskému názvu. (**choroba zwyrodnieniowa stawów**).

Zdroj termínů:

Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 213-215.

VOLNÁ, Grażyna Milena. *Lékařský slovník polsko-český a česko-polský*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1958.

Lékařské termíny běžné lékařské praxe (anatomie, klinika, patologie) – jednoslovné		
Řecko-latinské termíny	Polské termíny	České termíny
abdómen	abdomen / brzuch (jama brzuszna)	abdomen / dutina břišní/podbříšek
abductió	abductio / odwodzenie	abdukce / odtažení
abortus	abort / spędzenie płodu	abort, potrat
abscessus	ropień	absces
abstinentia	abstynencja	abstinence
acné	acne, trądzik	akné
acútus	ostrý	akutní
amputatió	amputacja	amputace
anamnésis	anamneza	anamnéza
aneurysma	anewryzm	aneurysma
anorexia	anoreksja	anorexie
apiratió	zachłyśnięcie, aspiracja	aspirace, vdechnutí
arhritis	artretyzm	artritida
artéria	tętnica, arteria	artérie
artériola	arteriola	artériola: tepénka
arthrósis	choroba zwyrodnieniowa stawów, osteoartroza	artróza
athropia	atrofia, zanik	atrofie, úbytek hmotnosti orgánu

axis	kręg obrotowy	axis, čepovec
benignus	dobrotliwy	benigní, nezhoubný
bronchiolus	oskrzelik	bronchiol, průdušinka
bulbus oculi	gałka oczna	oční bulva
carcinóma	rak	karcinom
collápsus	zapaść	kolaps
cóma	śpiaczka (coma)	kóma, stav bezvědomí
deviátió	skrzywienie, odchylenie	deviace
embolia	zator	embolie
febris	gorączka	horečka
infarctus	zawał	infarkt
laparoscopia	laparoscopia, wziernikowanie jamy otrzewnej	laparoskopie
pneumonia	odma opłucnowa	pneumonie: zápal plic

3. 1. 2. Víceslovné termíny

Po zkoumání vybraných víceslovných termínů z výše uvedeného lékařského slovníku, jsem došla k těmto závěrům:

U víceslovných termínů je v polštině a v češtině systém tvoření, a tedy i překlad latinských názvů už poněkud odlišný. Z hlediska popisnosti je v mnoha případech, je polština analytičtější (popisnější), a tedy přesnější. Nevýhodou je délka termínů. Tato nevýhoda je zjevná zvláště při psaní lékařských zpráv, kde se předpokládá úspornost. Čeština je charakteristická úsporností, užívá kratší názvy, př. *osłonka włókna nervowego* = zastarale nervová pochva, dnes už čeština užívá eponymického označení Schwannova buňka. Polština se snaží ale užívat před latinskými slovy slova domácí a zdomácnělá, čeština ponechává v některých případech i latinská slova a používá právě jen latinskou formu termínu, př. prątek tradu = mycobacterium leprae.

Z formálně syntaktické struktury se české i polské termíny podobají. Dodržují počet členů termínu. Například 2 členy – *vena comitans* = *towarzysząca żyła* = *doprovodná žíla*; *arteriae lumbales* = *tętnice lędźwiowe* = *bederní tepny*

Dále se v češtině a polštině termíny liší motivací a obrazností pojmenování v rámci téhož pojmového pole shodného nebo obdobného jako v latině, v některých případech je motivace obdobná. Motivace obdobná – polština i čeština, například *arteria vertebralis* = *tętnica kręgowa* = *páteřní tepna*.

Motivace odlišná – polština i čeština, například *arteria radialis* = *tętnica promieniowa* = *vřetenní tepna*; *vena saphena magna* = *żyła odpiszczelowa* = *velká skrytá žíla*.

Zdroj termínů:

Bozděchová, I. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, str. 213-215.

VOLNÁ, Grażyna Milena. *Lékařský slovník polsko-český a česko-polský*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1958.

Lékařské termíny běžné lékařské praxe (anatomie, klinika, patologie) – víceslovné		
Řecko-latinské termíny	Polské termíny	České termíny
<i>arteria radialis</i>	<i>tętnica promieniowa</i>	vřetenní tepna
<i>arteria vertebralis</i>	<i>tętnica kręgowa</i>	páteřní tepna
<i>arteria labialis inferior</i>	<i>tętnica wargowa dolna</i>	dolní retní tepna
<i>arteriae lumbales</i>	<i>tętnice lędźwiowe</i>	bederní tepny
<i>facies anterior</i>	<i>powierzchnia przednia</i>	přední plocha
<i>nodus lymphaticus</i>	<i>węzły chłonne (limfatyczne)</i>	mízní uzlina
<i>ramus muscularis</i>	<i>gałąź mięśniowa</i>	svalová větev
<i>valvula lymphatica</i>	<i>zawór limfatyczny</i>	mízní chlopeň
<i>vena comitans</i>	<i>towarzysząca żyła</i>	doprovodná žíla
<i>vena saphena magna</i>	<i>żyła odpiszczelowa</i>	velká skrytá žíla

3. 2. Přehled nejčastěji překládaných lékařských oborů a disciplín

Podle vybraných překladatelských agentur mezi nejčastěji překládané lékařské disciplíny patří tyto disciplíny:

Lékařské obory:

Česky	Polsky
anatomie	anatomia
embryologie	embriologia
genetika	genetyka kliniczna
hematologie	hematologia
histologie	histologia
imunologie	immunologia
mikrobiologie	mikrobiologia

Lékařské disciplíny:

Česky	Polsky
dermatologie	dermatologia
gastrologie	gastrologia
gynekologie	ginekologia
chirurgie	chirurgia
interna	interna
kardiologie	kardiologia
neurologie	neurologia
oftalmologie	oftalmologia, okulistyka
pediatrie	pediatria
psychiatrie	psychiatria
stomatologie	stomatologia
urologie	urologia

4 Lexikografie

„Lexikologie je lingvistická disciplína, která zkoumá lexikální jednotky jazyka jednak z hlediska jejich významů a významových (sémantických) vztahů k jiným lexikálním jednotkám v jazyce, jednak z hlediska jejich pragmatických vlastností, vyplývajících z toho, jak se lexikálních jednotek užívá v různých typech situací a textů.“⁷⁶

Tadeusz Piotrowski v publikaci *Zrozumieć leksykografię* uvádí mnoho definic pojmu lexikografie, nakonec však dochází ke své definici: „Leksykografia to 1. specificzna technika układania i opisu informacji w celu ułatwienia szybkiego dostępu do niej; 2. technika układania dzieł leksykograficznych, czyli układania słowników językowych i encyklopedycznych; 3. zespół wyników zastosowania tych technik, słowniki i encyklopedie zbiorowo; 4. teoria układania dzieł leksykograficznych.“⁷⁷ Také píše, že slovník je jedním z lexikografických děl.⁷⁸

Zjednodušeně můžeme říci, že lexikografie je obor lingvistiky, který se zabývá teorií a praxí tvorby slovníků a měli bychom rozlišovat lexikografickou teorii, která zkoumá teoretické problémy se kterými se lexikograf při tvorbě slovníku setkal při tvorbě slovníku a praxi lexikografie, spočívající přímo v tvorbě slovníku.⁷⁹

Lexikografie se soustředí na zachycení jazykového úzu, snaží se popsat všechna užití lexému v textech, přičemž výsledkem lexikografické práce je abecední seznam hesel. Ve dvacátém prvním století je stále častější zpracovávání termínů elektronicky, v databázích, protože představuje nejen systematizovaný celek dat, poskytující oporu, např. při automatizaci překladu, ale dává i možnost spravování velkého počtu termínů, k nimž je umožněn přístup kdykoliv a kdekoliv.⁸⁰

Užitečnými pomocníky při odborné práci a její stylizaci jsou slovníky nejrůznějšího typu. Každé slovníkářské práci předchází pracné sbírání materiálů, tzn. knih, časopisů, novin. Po excerpci je důležité stanovit jednoznačná pravidla, aby měla práce jakousi dokladovou hodnotu. Ze zadaného textu můžeme vypisovat každé slovo nebo

⁷⁶ Čejka, M. *Česká lexikologie a lexikografie*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, str. 11.

⁷⁷ PIOTRKOWSKI, Tadeusz. *Zrozumieć leksykografię*. Warszawa: PWN, 2001, str. 24-25.

⁷⁸ PIOTRKOWSKI, Tadeusz. *Zrozumieć leksykografię*. Warszawa: PWN, 2001, str. 35.

⁷⁹ Urbańczyk, S. *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978, str. 175.

⁸⁰ Databáze očima lexikografa. *Knihovna*. [online]. © 2008-2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://full.nkp.cz/nkkr/knihovna81/81092.htm>

spojení slov, tj. excerpce úplná, dále odchylky od běžného úzu (nová slova, nové významy slov), tj. excerpce částečná nebo jistý okruh slov, např. slova určitého vědního oboru, tj. excerpce speciální, také můžeme vypisovat náhodné zvláštnosti a tj. excerpce příležitostná.⁸¹

Slovníky můžeme dělit podle několika hledisek. Z hlediska obsahu se liší slovníky encyklopedické a slovníky jazykové. Encyklopedické slovníky, nejznámější je *Ottův slovník naučný* se zaměřují na mimojazykovou skutečnost, uvádějí mnoho informací z různých vědních oborů, pojednávají o různých událostech, o významných osobnostech a podobně. Jazykové slovníky se soustřeďují na užívání lexémů v různých kontextech. Slovníky mohou být jednojazyčné nebo mohou obsahovat více jazyků, to jsou potom slovníky překladové.⁸² V této diplomové práci se soustředím na terminologické slovníky, ty ve stručnější podobě podávají slovní zásobu určitého oboru terminologické slovníky, ty se soustřeďují pouze na slova-termíny, na jejich významy, užívání a zhodnocení, neinformují o vývoji, význačných osobnostech atd.⁸³

Příklady slovníků:

Výkladový slovník – může být jednojazyčný, dvoujazyčný, vícejazyčný. Výkladový jednojazyčný slovník je zaměřen na vymezení významu každého termínu, čímž působí na ustálení terminologie. Uživateli nabídne pouze vysvětlení, definici daného slova přímo v jazyce. Výkladový dvoujazyčný slovník obsahuje východiskový a cílový jazyk, přičemž výraz je většinou přiřazen jen termínu východiskového jazyka, zřídka termínu cílového jazyka. Vícejazyčný výkladový slovník je opatřen abecedním rejstříkem termínů každého jazyka, kterýkoliv jazyk může být jazykem výchozím a výklad je většinou podáván jen v jednom jazyce.⁸⁴

Překladový slovník – může být dvoujazyčný, vícejazyčný. Na rozdíl od výkladového slovníku, překladový slovník uživateli nabízí překlad slov z jednoho jazyka do druhého.

⁸¹ POŠTOLKOVÁ, B. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1984, s. 99-100

⁸² Nový encyklopedický slovník češtiny. [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupný z: <https://www.czechency.org/slovník/SLOVN%C3%8DKY%20%E2%80%93%20TYPOLOGIE>

⁸³ POŠTOLKOVÁ, B. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1984, s.109

⁸⁴ ČERMÁK, František, BLATNÁ Renata a kol. *Manuál lexikografie*. Praha: H&H, 1995, str. 142

Diachronní slovník (popisuje změnu jazyka s postupem času) – zvláštním typem je etymologický slovník, který zpracovává původ lexémů.

Synchronní slovník (popisuje vývoj jazyka v určitém období) – slovník preskriptivní – pravopisný, ortografický, výslovnostní (ortoepický).

– slovník normativní – striktně vymezuje lexikální normu jazyka

Slovníky mapující slovní zásobu geograficky: slangový, argotický

Slovníky autorské – zaměřené na slovní zásobu jednoho autora

Slovníky frazeologické

Slovníky onomastické (vlastních jmen)

Slovníky gramaticko-syntaktické⁸⁵

Existuje však celá řada slovníků. Jejich využití je dáno potřebami uživatelů.⁸⁶

⁸⁵ Nový encyklopedický slovník češtiny. [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupný z: <https://www.czechency.org/slovník/SLOVN%C3%8DKY%20%E2%80%93%20TYPOLOGIE>

⁸⁶ ČERMÁK, František, BLATNÁ Renata a kol. *Manuál lexikografie*. Praha: H&H, 1995, str. 12.

4. 1. O slovníku

Vypracovaný slovník lékařské terminologie obsahuje 461 hesel, které jsem rozdělila do částí, které obsahují slovní zásobu z lékařských zpráv, laboratorních vyšetření a další vybrané lékařské termíny. Slovník z větší části obsahuje jednoslovné výrazy zastoupené podstatnými jmény, ale najdeme i víceslovné termíny s adjektivním členem nebo předložkou.

Hesla jsou řazena v pořadí podle polské abecedy. V prvním sloupci je uveden polský termín, v druhém sloupci se nachází český ekvivalent. Část slovníku je věnovaná polským zkratkám. Celou polskou zkratku uvádím v závorce za zkratkou.

Metodou tvoření slovníku bylo vyhledávání termínů na základě poskytnutých lékařských dokumentů (lékařské zprávy, laboratorní vyšetření) a poslední část slovníku s názvem *Další vybrané lékařské termíny*, byla vypracována na základě slovníků uvedených v bibliografii. Latinské názvy se v mých excerpovaných materiálech nevyskytovaly.

V části, která nese název *Další vybrané lékařské termíny* jsem uvedené lékařské pojmy čerpala z publikace *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)* doc. PhDr. Ivany Bozděchové, CSc., dále z publikace *Medicina a farmacie v 11 jazycích od nakladatelství Grada*, z lékařského slovníku od Mileny Gražiny s názvem *Lékařský slovník polsko-český a česko-polský*, ze Slovníku zkratek Jana Huga, Martina Vokurky a Markéty Fidlerové a z několika webových stránek <http://medskroty.wikidot.com/>, <https://www.zkratky.cz>, <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article>, <http://lekarske.slovniky.cz/>, <http://www.zbynekmlcoch.cz>, wikipedia.cz a dalších zdrojů, které jsou opět uvedeny v bibliografii.

4. 1. 2. Jednotky při překladu

Jednotky při překladu, po mém zkoumání materiálu zůstávají stejné, alespoň ty, na které jsem narazila při svém rozboru, př. IU/L, mg/dl, K/ul, tvs/uL, G/L. Můj závěr se může ověřit na základě toho, že jednotky jsou mezinárodní.

4. 1. 3. Lékařské zkratky

Uvedené lékařské zkratky byly vybrány na základě excerpovaného materiálu laboratorních vyšetření, tedy nejčastěji se vyskytující a takové zkratky, u kterých je velká pravděpodobnost, že se s nimi překladatel setká v praxi. V závorce jsem uvedla originální polský název, který jsem vyhledala na webových stránkách <http://medskroty.wikidot.com/>, u zkratek původně z angličtiny uvádím název v angličtině. Při překladu do češtiny jsem použila *Slovník lékařských zkratek* od Jana Huga, Martina Vokurky a Markéty Fidlerové, internetové stránky <http://medskroty.wikidot.com/> a další slovníky uvedené v bibliografii na konci práce.

POLSKO-ČESKÝ
SLOVNÍK LÉKAŘSKÉ
TERMINOLOGIE

5. 1. Zkratky – laboratorní vyšetření a lékařské zprávy

A–W

Část polská	Část česká
ALT (<i>transferaza alaninowa, z ang. Alanine Transferase</i>)	ALT (<i>Alaninaminotransferáza</i>)
ASO (<i>antystreptolizyna, antystreptolizyny</i>)	ASLO (<i>Antistreptolysin O</i>)
AST (<i>aminotransferaza asparaginianowa</i>)	AST (<i>aspartátaminotransferáza</i>)
BIL (<i>bilirubina</i>)	bil. / BIL (<i>bilirubin</i>)
CEA (<i>antygen karcinoembrionalny</i>)	CEA (<i>karcinoembryonální antigen</i>)
CK / CPK (<i>kináza kreatinova</i>)	CK (<i>kreatinkináza</i>)
CPK / CK (<i>kináza kreatinova</i>)	CK (<i>kreatinkináza</i>)
dg. (<i>diagnoza</i>)	Dg. (<i>diagnóza</i>)
EOS (<i>ozynofil, eozynocyt / kwasochłonny granulocyt</i>)	EOS (<i>eosinofily / eosinofilní granulocyty</i>)
ERCP (<i>Endoskopowa Pankreatografia Wsteczna</i>)	Cholangio ERCP (<i>Endoskopická retrográdní cholangiopankreatografie</i>)
ERY (<i>erytrocyty</i>)	Ery / ERY (<i>erytrocyty</i>)
GLU (<i>glutamová kyselina</i>)	GLU / E (<i>glutamová kyselina</i>)
Hb A1c (<i>hemoglobina glykovaná</i>)	Hb A1c (<i>glykovaný hemoglobin</i>)
HDL (<i>Lipoproteina wysokiej gęstości, z ang. High Density Lipoprotein</i>)	HDL (<i>cholesterol / Vysokodenzitní lipoprotein</i>)
LDL (<i>Lipoproteina niskiej gęstości, lipoproteina o malej gęstości, z ang. Low Density Lipoprotein</i>)	LDL (<i>cholesterol / Nizkodenzitní lipoprotein</i>)

LEU (<i>leukocyty</i>)	LEU (<i>Leukocyty</i>)
LYM (<i>lymfocyty</i>)	LYM (<i>lymfocyty</i>)
MCV (<i>wskaźnik średniej objętości krwinki czerwonej</i>)	MCV (<i>středni objem červené krvinky</i>)
MCH (<i>wskaźnik średniej masy hemoglobiny w krwince czerwonej</i>)	MCH (<i>středni množství hemoglobinu obsažené v jedné červené krvince erytrocytu</i>)
MCHC (<i>Średnie stężenie hemoglobiny w erytrocytach</i>)	MCHC (<i>středni koncentrace hemoglobinu v jedné červené krvince erytrocytu</i>)
MON (<i>monocyty</i>)	Mo / MON (<i>monocyty</i>)
Neg (<i>negatywny</i>)	Neg. (<i>negativní</i>)
OUN (<i>ośrodkowy układ nerwowy</i>)	CNS – <i>centrální nervová soustava</i>
pg (<i>Glikol propylenowy</i>)	propylenglykol
pH	pH
PLT (<i>płytki</i>)	PLT (<i>krevní destičky, trombocyty</i>)
Poj. w prep. (<i>pojedyncze w preparacie</i>)	jednotlivě v přípravku
PSA (<i>specyficzny antygen prostaty</i>)	PSA (<i>prostatický specifický antygen</i>)
PT (<i>pacjent, pacjentka</i>)	pacient, pacientka
RDW-CV (<i>wskaźnik rozkładu objętości erytrocytów</i>)	RDW-CV (<i>distribuční šíře erytrocytů</i>)
RDW-SD (<i>wskaźnik rozkładu objętości erytrocytów</i>)	RDW-SD (<i>distribuční šíře erytrocytů, směrodatná odchylka</i>)
RF (<i>metoda radiofalowa ablacja</i>)	RF (<i>radiofrekvenční ablace</i>)
SGOT (<i>Aminotransferaza asparaginianowa, AST, AspAT, GOT</i>)	SGOT (<i>druh jaterních testů – glutamo-oxaloctové transaminázy SGOT</i>)
SOP (<i>Standardowa procedura operacyjna</i>)	SOP (<i>standartní operační postup</i>)
TG (<i>tryglicerydy</i>)	TG (<i>triglicerydy</i>)
UBG (<i>urobilinogen</i>)	UBG (<i>urobilinogen</i>)

USG (*ultrasonografie*)

VDRL (WR, USR) / (*mikroskopowy test kłaczkowania*)

w prep. (*w preparacie*)

WPW (*Zespół Wolffa-Parkinsona-White'a*)

USG (*ultrasonografie*)

VDRL (*test k diagnostice syfilis*)

v přípravku

WPW (*syndrom Wolff-Parkinson-White syndrom / WPW syndrom*)

5.2. Slovní zásoba – lékařská zpráva (raport medyczny)

D–Z

Část polská	Část česká
dalsze leczenie i obserwacja	další léčba a pozorování
diagnoza	diagnóza
grupa krwi	krevní skupina
leczenie	léčba
leczone zachowawczo	léčeno konzervativně
lekarz prowadzący	ošetřující lékař
negatywny	negativní
obserwacja	pozorování
odkrycie, wyniki badań medycznych	nález
pozytywny	pozitivní
problemy zdrowotne	zdravotní potíže
PT (pacjent)	pacient
raport medyczny/protokół medyczny	lékařská zpráva
rozpoznanie	diagnóza
SGOT	SGOT (druh jaterních testů – glutamo-oxalocetové transaminázy (<i>SGOT</i>))
stan zdrowia	zdravotní stav
testy laboratoryjne	laboratorní testy
tomografia komputerowa	výpočetní tomografie
typ wykonanej konsultacji: MRI	druh konzultace: MRI (též MR – magnetická resonance)
ultrasonografia	ultrasonografie

wynik

závěr

zabieg medyczny

léčebný postup

zalecenia i terapia

doporučení a terapie

5. 3. Slovní zásoba – laboratorní vyšetření (badania laboratoryjne)

A–Ž

Část polská	Část česká
17-OH progesteron	17-OH progesteron
A-amylaza (<i>mocz</i>)	a-amyláza / α -amyláza (<i>moč</i>)
A-amylaza surovica	a-amyláza / α -amyláza v krevním séru
ACTH	ACTH (<i>Adrenokortikotropní hormon</i>)
AFP (<i>alfa-fetoproteina</i>)	AFP (<i>alfa-fetoprotein</i>)
ALAT (<i>Aminotrasferaza alaninowa</i>)	ALT (<i>alaninaminotransferáza</i>)
albumina	albumin
aldosteron	aldosteron
analiza ogólna	obecná analýza
androstendion	androstendion
ANTY-TG	ANTI-TG (<i>Tyreoglobulin – TG</i>)
ANTY-TPO	ANTI-TPO (<i>anti-thyroid antibodies</i>)
APTT (<i>czas kaolinowo-kefalinowy</i>)	aPTT (<i>aktivovaný parciální tromboplastinový čas</i>)
Aso (<i>ASO, odczyn antystreptolizynowy</i>)	ASLO / (<i>antistreptolysin O</i>)
Aspat (<i>Aminotransferaza asparaginianowa</i>)	AST (<i>aspartátaminotransferáza</i>)
badania kału	vyšetření stolice
badania moczu	vyšetření moči
badania serologizne	sérologické vyšetření
białko całkowite	celkové bílkoviny
białko frakcje (<i>proteinogram</i>)	proteinová elektroforéza
białkomocz dobowy	albuminuria

bilirubina bezpośrednia	nekonjugovaný bilirubin
bilirubina całkowita	celkový bilirubin
bilirubina pośrednia	konjugovaný bilirubin
Ca-125 (jajnik)	Ca-125 (vaječník)
Ca-15.3 (sutek)	CA 15-3, Ca15,3 (bradavka)
Ca-19.9 (przewód pokarmowy)	Ca-19.9 (pankreat)
CEA (antygen karcinoembrionalny)	CEA (<i>karcinoembryonální antigen</i>)
CRP	CRP (<i>C reaktivní protein</i>)
D-dimery	D-dimery
DHEA-SO4	DHEA-SO4 (<i>Dehydroepiandrosteron</i>)
diagnostyka chorób tarczycy	vyšetření štítné žlázy
estradiol	estradiol
fibrynogen	fibrinogen
fosfataza kwaśna	ACP (kyselá fosfatáza, z angl. acid phosphatase)
fosfataza sterczowa	PSA (prostatická fosfatáza)
fosfataza zasadowa	ALP (alkalická fosfatáza)
fosfor nieorganiczny	anorganický fosfor
FSH	FSH (<i>folikulostymulací hormon</i>)
FT 3	FT 3
FT 4	FT 4
Gamma-GT (GGTP)	GGT (<i>gamaglutamyltransferáza</i>)
glukoza	glukóza / cukr
glukoza v moczu	glukóza v moči (<i>glykosurie</i>)
grupa krwi	krevní skupina

HbA1c	HbA1c (<i>glykovaný hemoglobin</i>)
HCG	HCG (<i>Choriogonadotropin</i>)
hematologia	hematologie
hormon wzrostu	růstový hormon
hormony płciowe	pohlavní hormony
chemia kliniczna	klinická chemie
chlorki	chloridy
cholesterol całkowity	celkový cholesterol
cholesterol HDL	cholesterol HDL
cholesterol LDL	cholesterol LDL
kał na lamblie	diagnostické testy na giardiózu
kał na pasożyty	parazitologické vyšetření
kinaza kreatynowa	kináza kreatininová
kortyzol	kortizol
kreatynina	kreatinkináza
krew utajona v kale	krev ve stolici
kwas moczowy	kyselina močová
LH	LH (<i>lutropin</i>)
lipaza	lipáza
lipidogram	lipidogram
Lit	uhličítam lithný
magnez	magnézium
markery nowotworowe	nádorové markery
mocznik	močovina

morfologia	rozbor
skierowanie na badania laboratoryjne	doporučení na laboratorní vyšetření
OB	ESR (<i>rychlost sedimentace erytrocytů</i>)
odczyn Coombsa	Coombsův test
odczyn Waaler	Waler-Rose test
parathormon	parathormon
potas	draslík
pozostałe hormony	ostatní hormony
progesteron	progesteron
prolaktyna	prolaktin
PSA (<i>specyficzny antygen prostaty</i>)	PSA (<i>prostatický specifický antygen</i>)
PSA wolny	volný PSA
PT (<i>czas protrombinowy, INR</i>)	protrombinový čas
retikulocyty	retikulocyty
RF-odczyn lateksowy	latexová aglutinace
rozmaz	stěr
sód	sodík
T 3	T 3
T 4	T 4
testosteron	testosteron
TPS	TPS (<i>tkáňový polypeptidový specifický antygen</i>)
TRAb	TRAb, (<i>častěji TRAK</i>)
Trójglicerydy (<i>TG</i>)	Triacylglycerol (<i>TG</i>)
TSH	TSH

Tyreoglobulina

Tyreoglobulin

VDRL (WR, USR)

VDRL test (*z angl. venereal disease research laboratories test, test k diagnostice syfilis. Sérolog. netreponemový test proti kardiolipinu*)

wapń całkowity

celkový vápník

żelazo

železo

5. 4. Slovní zásoba – laboratorní vyšetření moče (badania ogólne moczu)

A–Ž

Část polská	Část česká
ALAT	ALT (<i>alaninaminotransferáza</i>)
amylaza	amyláza
analiza ogólna	obecná analýza
AspAT	AST (<i>aspartátaminotransferáza</i>)
azotyny	dusitany (<i>nitrity</i>)
badanie	vyšetření
bakterie	bakterie
barwa moczu	barva moči
barwniki krwi	krevní barvivo
barwniki żółciowe	žlučové pigmenty
białko	bílkoviny
bilirubina	bilirubin
ciężar właściwy	měrná hmotnost
erytrocyty	erytrocyty
erytrocyty świeże	erytrocyty čerstvé
flaga	příznak
flora bakteryjna	střevní flóra
fosfataza alkaliczna	alkalická fosfatáza
gęstość względna	relativní hustota
glukoza	glukóza

hematokryt	hematokrit
hyperbilirubinemia	hyperbilirubinemie
ID pacjenta	ID pacienta
jasnożółta	světle žlutý
ketony	ketony
kreatynina w moczu	kreatnin v moči
krew	krev
kryształy	krystaly
laboratorium analityczna	analytická laboratoř
lekko mętny	mírně zakalený
leukocyty	leukocyty
lipaza v surowicy	lipáza ve stolici
mętny	zakalený
mierny	mírný
mikroskopowa weryfikacja osadu	mikroskopické ověření krevní sraženiny
mocz	moč
mocznik	močovina
nieobecne	nepřítomné
obecność w moczu	přítomnost v moči
obecność w żółci	přítomnost ve žluči
obojętny	neutrální
odczyn	reakce
opis	popis
osad moczu	močový sediment

pH	pH
płytki w krwi (<i>PLC</i>)	krevní destičky v krvi
protenuira (<i>białkomocz</i>)	proteinurie
przeciwciało	protilátka
przejzysty	čirý
reakcja van den Bergha	van den Berghova reakce
śluz	hlen
toksyczny dla OUN	toxický dle CNS
toxoplazma gondii	toxoplazma gondii
urobilinogen	urobilinogen
w normie	v normě
wielokrotny	mnohočetný
wynik	závěr
zapalenie kłębuszków nerkowych	zánět ledvin
zlecający badanie	odesílající ošetřující lékař
żółty	žlutý

5. 5. Slovní zásoba – laboratorní vyšetření krve – krevní obraz (morfologia krwi)

B–W

Část polská	Část česká
bazofile	bazofilní granulocyt /bazofil
dystrybucja w erytrocytach	distribuce erytrocytů
eozynofile	eosinofilní granulocyt (<i>zkr. eosinofil</i>)
erytrocyty	erytrocyty
hematokryt	hematokrit
Hematologia – Morfologia krwi obwodowej	hematologie – krevní obraz periferní krve
ilość Hb v erytrocytach	množství Hb v erytrocytech
kreatynina w moczu	kreatinin v moči
krwinki Białe (<i>WBC</i>)	bílé krvinky (<i>WBC</i>)
krwinki Czerwone (<i>RBC</i>)	červené krvinky (<i>RBC</i>)
leukocyty	leukocyty
limfocyty	lymfocyty
monocyty	monocyty
morfologia krwi	krevní obraz
objętość krwinki czerwonej	objem červených krvinek
potas	draslík
śr. Objętość krwinki białej	střední objem trombocytů <i>pl</i>
śr. Objętość krwinki czerwonej	střední objem erytrocytů <i>pl</i>
trombocyty	trombocyty
wyniki morfologii krwi	výsledky krevního obrazu

5. 6. Další vybrané lékařské termíny (různé disciplíny)

A.

Část polská	Část česká
abdomen / brzuch (jama brzuszna)	abdomen / dutina břišní / podbříšek
abductio: odwodzenie	abdukce, odtažení
abberacja	aberrace, odchylka (<i>aberratio</i>)
ablacja	ablace
abort, spędzenie płodu	abort
absces	absces (<i>abscessus</i>)
abstynencja	abstinence
aglutynacja	shlukování / aglutinace
akupresura	akupresura
alergia	alergie
amputacja	amputace
aminokwas	aminokyselina
anamneza	anamnéza
anatomia	anatomie
anemiczny	chudokrevný / anemický
anestezja	anestezie / znecitlivění (<i>anaesthesia</i>)
anewryzm	aneurysma
anoreksja	anorexie
aplikować	podávat
apteczka pierwszej pomocy	lékárnička první pomoci
areflexia, zniesienie odruchów	areflexie
arteria	tepna, arterie (<i>arteria</i>)
arteriola	arteriola / tepénka
artretyzm	artritida
arytmia, niemirowość	arytmie
astenia	slabost, astenie (<i>asthenia</i>)
atak	záchvat
atrofia, zanik	atrofie, úbytek hmotnosti orgánu
azocica	azotemie (<i>azothaemia</i>)
azotyn	dusitan
azotyn sodowy	dusitan sodný (<i>natrium nitrosonum</i>)

B.

badanie	vyšetření
bakterie	bakterie
białko <i>l. p.</i>	bílkoviny <i>pl</i>
białkomocz dobowy	albuminuria
białkomocz / proteinuria	albuminuria / proteinuria

białaczka	leukémie
bilirubina	bilirubin
blizna	jizva
błonnik	buničina
brodawka	bradavka (<i>papila</i>)
budowa ciała	stavba těla
budowa chemiczna	chemická struktura

C.

Část polská	Část česká
ciągły	trvalý
cierpiacy na ślepotę zmierzchową	šeroslepý
ciśnienie	tlak
ciśnienie żyłne	žilní tlak
choroba	nemoc
choroba trzewna	celiakie (<i>coeliakia</i>)
choroba zwyrodnieniowa stawów / osteoartroza	artróza
chroniczny	chronický
chrypka	chrapot
chrząstka	chrupavka (<i>cartilago</i>)
cukromocz / glikozuria	glykosurie (<i>glycosuria</i>)
cukrzyca	cukrovka (<i>diabetes mellitus</i>)
cytologia	cytologie
czas krzepnięcia krwi	krevní srážlivost
czaszka	lebka (<i>cranium</i>)
czervenica	erytremie (<i>erythraemia</i>)
częstokurcz / tachykardia	tachykardie / zrychlená srdeční reakce (<i>tachycardia</i>)

D.

dobrotliwy (benignus)	benigní, nezhoubný
dozowanie	dávkování
drogi oddechowe	dýchací cesty
dur brzuszny	tyfus / tyf (<i>typhus</i>)
dusznicza bolesna / angina pectoris	angina pectoris (<i>angina pectoris</i>)
dychawica oskrzelowa	astma

E.

embolia	embolie
embriologia	embryologie

epilepsja

padaczka

F.

Část polská

Část česká

fałd skórny
fermentacyjny
fluorescencja
frakcja

kožní řasa
fermentační
fluorescence / světélkování
frakce

G.

gałka oczna
genetyka
gęstość
glukoza
gorączka
grupa krwi
gwiaździak

oční bulva
genetika
hustota
glukóza / cukr
horečka (*febris*)
krevní skupina
astrocytom (*astrocythoma*)

H.

hematologia
hemoglobina
guzki krwawnicze
hipoderma / warstwa podskórna
histologia

hematologie
hemoglobin
hemoroidy
podkoží
histologie

I.

Část polská

Část česká

igła
immunologia
instrukcja

jehla
imunologie
návod

J.

jadłowstręt
jajeczkowanie
jajowód
jama ciała
jednostronny

anorexie
ovulace
vejcovod
tělní dutina
hemilaterární

jod

jód

K.

komora
kora mózgowia
kość
kręgosłup
krwotok
kwas
kwas dezoksyrybonukleinowy
kwas mlekowy
kwas węglowy
kwas żołądkowy
kwasica
krwawiczka

komora
mozková kůra
kost
axis, čepovec
krvácení
kyselina
kyselina deoxyribonukleová
kyselina mléčná
kyselina uhličitá
žaludeční kyselina
acidóza
hemofilie

L.

Část polská

Část česká

laboratorium
lamblioza
laparoskopia / wzierkowanie jamy otrzewnej
leukocyty
lipaza
lutropina

laboratoř
lamblióza (*lambliosis*)
laparoskopie
leukocyty
lipáza
lutropin

Ł.

łękotka stawowa
łonowy
łopatka
łuk żebrowy
łuszczyca

meniskus (*meniscus*)
stydký
lopatka
žeberní oblouk
lupénka (*psoriasis*)

M.

mikrobiologia
mocznica
mocznik

mikrobiologie
uremie (*uraemia*)
močovina

moczówka cukrowa	úplavice cukrová / cukrovka (<i>Diabetes mellitus</i>)
monocyty	monocyty
mononukleóza	mononukleóza (<i>mononucleosis</i>)
morfin	morfin
mózg	mozek (<i>cerebrum</i>)

N.

Část polská	Část česká
nabłonek	epitel, výstelka (<i>epithelium</i>)
nabłoniak	epiteliom (<i>epithelioma</i>)
naczynie / naczynie krwionośne	céva
nadcieśnienie	přetlak
nadjajnik	nadvaječník
nadmanganian potasu	manganistan draselný (<i>kalium hypermanganicum</i>)
nadmiar witaminowy	hypervitaminóza (<i>hypervitaminosis</i>)
nadkwaśność	překyselení, hyperacidita (<i>hyperaciditas</i>)
nadwrażliwość	přecitlivělost, hypersensibilita (<i>hypersensibilisatio</i>)
napad	záchvat
napad osłabienia	záchvat slabosti
napiętek	hlezenní kost (<i>tulus</i>)
nawodnienie	zavodnění
nasieniowód	chámovod (<i>ductus deferens</i>)
nerw	nerv (<i>nervus</i>)
nerw trójdzielny	trojklaný nerv (<i>nervus trigeminus</i>)
nieżyt oskrzeli	bronchitida

O.

obrzęk	otok
obtarcie	odřenina
odbytnica, prostata	konečník (<i>rectum</i>)
oddech	dech
odma opłucnowa	pneumotorax / zápal plic
odstające uszy	odstávající uši
odstawić od piersi	odstavit
ochładzać	ochladit
opuchlizna	podlitina
ordynator	staniční lékař
oskrzelik (bronchiolus)	bronchiol, průdušinka
osłuchac	vyšetřit poslechem

ostrý

akutní

P.

Část polská

Část česká

pacjent

pacient

pacjent

pacient

padaczka

epilepsie (*epilepsia*)

pęcherz

puchýř

pień mózgu

mozkový kmen

podwiązywać

podvázat

poród

porod

poronienie

potrat

predyspozycja

predispozice

prognoza

prognóza

przerwanie ciąży

přerušení těhotenství

przerywać

přerušit

R.

rak

karcinom

rana kluta

rána až na kost

resorbujący się

vstřebatelný

respiracja, oddychanie

respirace, dýchání

reumatyzm

revmatismus

ropień

absces

równowaga kwasowo-zasadowa

vyváženost kyselin a zásad

rozmaz

stěr

rychle działający

rychle působící

S.

siniec

zhmožděnina

skaleczenie

poranění

skrzywienie, odchylenie

deviace

spadek temperatury

pokles teploty

stwardnienie

skleróza

substancja czynna

účinná látka

szybko działający

rychle působící

Ś.

ścięgno	šlacha (<i>tendo</i>)
ściągający	adstringentní
śpiaczka (coma)	kóma, stav bezvědomí
śpiaczka hipoglikemiczna	hypoglykemické koma (<i>c. hypoglycaemicum</i>)
środek przeciwbolowy	lék proti bolesti
ślepotą zmierzchowa / ślepotą kurza	hemeralopie / šeroslepost (<i>hemeralopia</i>)
ślinianka przyuszna	příušní žláza (<i>glandula sublingualis</i>)
śluzak	myxom

T.

tachykardia / częstokurcz	tachykardie
tarcza	ploténka
tętnica, arteria	tepna, artérie (<i>arteria</i>)
tętniczka	tepénka, tepnička
tętno	tep, puls (<i>pulsus</i>)
tkanki	tkáně
trądzik	akné
tułów, korpus	trup

U.

Část polská	Část česká
udar mózgu	mrtvice
ukrwienie mózgu	prokrvení mozku
upust krwi	pouštění žilou
usunięcie macicy	hysterektomie, odstranění dělohy

W.

wrodzony	vrozený
wada	vada
wada zastawkowa serca	vada srdeční chlopně
wirus, zarazek przesyćzalny	virus
wskazówka	upozornění
wstrząśnienie mózgu	otřes mozku
wstrzemięźliwość, abstynencja	abstinence
wyczerpanie	vyčerpání
wydzielina	výměšek

Z.

zaburzenie leksykalne	afázie
-----------------------	--------

zaczerwienienie
zachłyśnięcie
zapalenie żył
zapaść
zator
zawał serca

zarudnutí
aspirace, vdechnutí
zánět žil
kolaps
embolie
infarkt myokardu (*infarctus myocardii*)

Ž.

žylak
žylka

křečová žíla
žilka

6 Závěr

Cílem diplomové práce bylo vytvořit praktickou lékařskou terminologii ve formě polsko-českého slovníku, která by pomohla překladatelům a tlumočnickům lépe se zorientovat v lékařské dokumentaci.

Práce byla rozdělena na dvě části, na část teoretickou a praktickou. Část teoretická má tři kapitoly a soustředí se na lékařskou terminologii, na její specifika a problémy s jejím překladem, dále se věnuje terminologii obecně a základním typům termínů. V další kapitole se věnuje anatomickému názvosloví. Do teoretické části jsem zahrнула i kratší jazykové srovnání lékařských termínů, ze kterého vychází, že překlad lékařské tematiky z polštiny do češtiny je velice náročný, ale z formálně syntaktické struktury se české i polské termíny podobají. Dodržují počet členů lexémů a vychází z podobných pravidel, ačkoliv u víceslovných termínů je v polštině a v češtině systém tvoření, a tedy i překlad latinských názvů už odlišný. Polština je analytičtější (popisnější) a přesnější. Čeština užívá zkratky, to se objevovalo i v některých lékařských zprávách. Čeští lékaři zkracují nejen česká slova, ale i latinská, a právě to je největší úskalí pro překladatele. Polština dává přednost termínům domácím, adaptovaným a nemá sklon ke zkracování. Problémem je délka termínů. Tato nevýhoda je zjevná zvláště při psaní lékařských zpráv, kde se předpokládá úspornost, lékař zkracuje, a tím překladateli způsobí problémy, překladatel si není jistý termínem, takže musí překlad konzultovat, což doporučuji při každém překladu lékařského dokumentu. Čeština mnohdy preferuje latinskou formu termínu a tím se odlišuje od polštiny. Také jsem zjistila, že jednoslovné výrazy se v češtině i polštině z hlediska popisnosti, motivovanosti a obraznosti významově shodují. Například česká *dutina se významově shoduje s polskou jamą*. V ojedinělých případech polština udělá z jednoslovného latinského výrazu víceslovný termín, jako v těchto případech: *arthrosis = choroba zwyrodnieniowa stawów / osteoartroza*, *abort = spędzenie płodu / abort*, *axis = kręę obrotowy*, *laparokopia = wziernikowanie jamy otrzewnej*. U termínů v mnoha případech polština užije adaptovanou verzi termínu, domácí „zpolštělou“ variantu (př. *trądzik* od *acne*, *ropień* od *absces*) na rozdíl od češtiny, která vychází z latinského nebo z latinsko-řeckého termínu (*akné*). V mnoha případech má čeština latinský i český název, častěji se ale vychází a v praxi užívá termínu latinského.

U víceslovných termínů je v polštině a v češtině systém tvoření, a tedy i překlad latinských názvů už poněkud odlišný. Čeština je charakteristická úsporností, užívá kratší

názvy. Polština se snaží ale užívat před latinskými slovy slova domácí a zdomácnělá, čeština ponechává v některých případech i latinská slova a používá právě jen latinskou formu termínu přesně jako u jednoslovných termínů. Motivace odlišná – polština i čeština, například *arteria radialis* = *tętnica promieniowa* = *vřetenní tepna*; *vena saphena magna* = *żyła odpiszczelowa* = *velká skrytá žíla*.

V následující, poslední kapitole seznamuji čtenáře se základy lexikologie. Část praktická se soustředí již na samotný slovník lékařské terminologie.

Při tvorbě slovníku jsem se zaměřila hlavně na slovní zásobu laboratorních vyšetření a lékařských zpráv, anatomických termínů a na další běžné termíny lékařské praxe. Slovník obsahuje celkem 461 polských terminologických jednotek s jejich českými ekvivalenty. Hesla jsou řazena v pořadí podle polské abecedy. V prvním sloupci je uveden polský termín, v druhém sloupci se nachází český ekvivalent. Část slovníku je věnovaná polským zkratkám. Celou polskou zkratku uvádím v závorce za zkratkou. Slovník z větší části obsahuje jednoslovné výrazy zastoupené podstatnými jmény, ale najdeme i víceslovné termíny s adjektivním členem nebo předložkou.

Slovník byl rozdělen do několika částí. První část obsahuje termíny podle konkrétního dokumentu. Jedná se o morfologický rozbor krve, laboratorní vyšetření moči, dokument pro doporučení na laboratorní vyšetření, lékařské zprávy různých druhů a další termíny, nejen anatomické. V druhé části slovníku jsou uvedeny další termíny lékařské praxe náhodně vybrané na základě materiálu, který jsem měla k dispozici.

Metodou tvoření slovníku bylo vyhledávání termínů na základě poskytnutých lékařských dokumentů (lékařské zprávy, laboratorní vyšetření) a poslední část slovníku s názvem *Další vybrané lékařské termíny*, byla vypracována na základě slovníků uvedených v bibliografii.

Streszczenie

Celem niniejszej pracy było stworzenie praktycznej terminologii medycznej w postaci polsko-czeskiego słownika, która umożliwiłaby tłumaczom lepszą orientację w dokumentacji medycznej.

Praca ta, składa się z dwóch części – teoretycznej i praktycznej. Część teoretyczna została poświęcona terminologii medycznej, jej ogólnej charakterystyce oraz historii. Opisano w niej trudności związane z przekładem terminologii medycznej oraz podano terminy anatomiczne i porównano je pod względem ogólnej struktury formalno-syntaktycznej, etymologii, obrazowości oraz pod względem opisowym terminów.

W części praktycznej znajduje się polsko-czeski słownik terminologii medycznej. Słownik ten został opracowany na podstawie materiałów, tj. raportów medycznych i badań laboratoryjnych udostępnionych dobrowolnie przez pacjentów. Ostatnia część słownika pt. "Pozostałe wybrane terminy medyczne" została opracowana w oparciu o słowniki wymienione w bibliografii.

Część teoretyczna składa się z trzech rozdziałów i koncentruje się na terminologii medycznej oraz na problemach z jej tłumaczeniem. Następny rozdział zajmuje się nazewnictwem anatomicznym. Część teoretyczna zawiera także krótsze porównanie językowe terminów medycznych z którego wynika, że język polski jest bardziej analityczny (bardziej opisowy) i bardziej dokładny, ale dłuższy. Język czeski wykorzystuje skróty. Czescy lekarze skracają i wada ta jest szczególnie widoczna w raportach lekarskich, sprawiając kłopoty tłumaczowi. Tłumacz ma wątpliwości odnośnie użytego terminu, więc musi konsultować tłumaczenie z lekarzem. Takie postępowanie podczas tłumaczenia każdej dokumentacji lekarskiej zaleca sama autorka pracy. Następnie stwierdzono, że język polski woli terminologię zaadaptowaną w odróżnieniu od języka czeskiego, który często preferuje terminologię łacińską. Odkryto również, że znaczenie jednosłownych wyrażeń zarówno w języku polskim, jak i czeskim zgadza się pod względem opisowym, motywacji i obrazowości. Naprzykład w języku czeskim wyraz *dutina* znaczy to samo co polski wyraz *jama*.

Ostatni rozdział wprowadza czytelników w podstawy leksykologii. Część praktyczna skupia się na słowniku terminologii medycznej.

Podczas tworzenia słownika skoncentrowano się głównie na słownictwie z badań i raportów medycznych, terminologii anatomicznej oraz kolejnych terminach pojawiających się w praktyce lekarskiej. Słownik zawiera 461 polskich jednostek terminologicznych z ich czeskimi odpowiednikami. Materiał został zaczerpnięty z dokumentacji medycznej, raportów medycznych i różnych testów laboratoryjnych. Słownik został podzielony na kilka części. Pierwsza część zawiera terminy zgodne z poszczególnym dokumentem. Chodzi o analizę morfologiczną krwi, laboratoryjne testy moczu, skierowanie na badania laboratoryjne, raporty medyczne różnych gatunków i inne terminy, nie tylko anatomiczne. W drugiej części słownika podano pozostałą terminologię praktyki lekarskiej opierającą się na udostępnionych materiałach.

7 Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

BOZDĚCHOVÁ, Ivana. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)* Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1539-4

ČEJKA, Mirek. *Česká lexikologie a lexikografie*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 8021003936.

ČERMÁK, František, BLATNÁ Renata a kol. *Manuál lexikografie*. Praha: H&H, 1995. ISBN 80-85787-23-7.

HUGO, Jan, Martin VOKURKA a Markéta FIDLEROVÁ. *Slovník lékařských zkratek*. Praha: Maxdorf, 2016. ISBN 978-80-7345-519-4.

KÁBRT, Jan. *Lexikon medicum*. Praha: Avicenum, 1988. ISBN 8072622358.

LOTKO, Edvard. *Polština a čeština z hlediska typologického*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1981.

NAKLADATELSTVÍ GRADA. *Medicína a farmacie v 11 jazycích: odborný slovník: čeština, němčina, angličtina, francouzština, italština, španělština, portugalština, holandsština, švédština, polština, maďarština*. Praha: Grada Publishing, 2003. ISBN 8024707535.

PÁČ, Libor. *Anatomická eponyma*. Praha: Galén, 2000. ISBN 8072620355.

PIOTRKOWSKI, Tadeusz. *Zrozumieć leksykografię*. Warszawa: PWN, 2001. ISBN 83-01-13693-6.

POŠTOLKOVÁ, Běla. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1984.

SVOBODOVÁ, Dana. *An introduction to Greco-Latin medical terminology*. 3rd, suppl. ed. Prague: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1134-1.

URBAŃCZYK, Stanisław. *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978.

VALACH, Vladislav a Jan KÁBRT. *Latina pro mediky s přihlédnutím k řečtině*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1960.

VOKURKA, Martin a Jan HUGO. *Velký lékařský slovník*. Praha: Maxdorf, 2003. ISBN 808591297X.

VOKURKA, Martin. *Praktický slovník medicíny*. Praha: Maxdorf, 1994. ISBN 978-80-7345-464-7.

VOLNÁ, Grażyna Milena. *Lékařský slovník polsko-český a česko-polský*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1958.

Internetové zdroje

Časopis pro informační vědy [online časopis]. © 2010-2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/869v>

Časopis Vesmír. [online časopis]. © 1995-2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1995/cislo-10/nazvoslovi-terminologie-nomenklatura.html>

Databáze očima lexikografa. Knihovna [online]. © 2008-2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://full.nkp.cz/nkkr/knihovna81/81092.htm>

Deset let nového anatomického názvosloví [online PDF]. © 2008-2018 [cit. 2018-04-08] Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/David_Kachlik/publication/51404955_Ten_years_after_the_latest_revision_International_Anatomical_Terminology/links/5679c11308ae361c2f67f525/Ten-years-after-the-latest-revision-International-Anatomical-Terminology.pdf

Interpretace krevního obrazu [online]. © 2007-2018 [cit. 2018-04-05] Dostupné z: https://www.fnkv.cz/lab/lp_uld/HVEZDAUACK.htm

JANKOWIAK, Agnieszka Lucyna. *Synonimia polskiej terminologii medycznej XIX* [online PDF]. © 2015-2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: http://www.ireteslaw.ispan.waw.pl/bitstream/handle/123456789/27/L_Jankowiak_-_Synonimia_polskiej_terminologii_medycznej_XIX_Synonimia_polskiej_terminologii_medycznej_XIX_w.pdf?sequence=7&isAllowed=y

JANKOWIAK, Agnieszka Lucyna. *Udział medycznych terminów zapożyczonych w XIX-wiecznych synonimach głównych (na materiale nazw chorób ze Słownika terminologii lekarskiej polskiej* [online PDF]. © 2014-2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/LinCop/article/viewFile/LinCop.2014.043/6328praca>

Lecznica Profesorsko-Ordynatorska [online]. © 2018 [cit. 2018-04-11] Dostupné z: <https://alfa-lek.pl/pl/slovník/%C3%85%20/14/alat>

Lekarski poradnik językowy [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05] Dostupné z: <http://lpj.pl/skroty.htm>

MUDr. Zbyněk Mlčoch [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05] Dostupné z: <http://www.zbynekmlcoch.cz/informace/medicina/administrativa/latinsko-cesky-lekarsky-slovník-on-line-900-pojmu>

MUSIL Vladimír. *Anatomická terminologie* [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05] Dostupné z: <https://www.slideshare.net/UISKFFUK/vladimr-musil-anatomick-terminologie-historie-a-aktuln-problmy>

Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupný z: <https://www.czechency.org/slovník/SLOVN%C3%8DKY%20%E2%80%93%20TYPOLOGIE>

Přehled lékařských zkratk [online]. © 2018 [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: <http://www.zkratky.cz/doc.Mudr.CSc./20135>

Skróty Medyczne [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://medskroty.wikidot.com>

Slovo a slovesnost [online časopis]. © 2011-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2576>

Słownik Anatomiczny [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://anationary.pl/slovník-anatomiczny>

STOFFA Ján, STOFFOVÁ Veronika. *Termíny a poloterminy*. [online PDF]. © 2015 [cit. 2018-04-21]. Dostupné z: <https://tvv-journal.upol.cz/pdfs/tvv/2015/01/19.pdf>

Terminologia anatomica from perspective of Polish Anatomical Terminology [online PDF]. © 2017-2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/51398231_Terminologia_anatomica_in_the_past_and_the_future_from_perspective_of_110th_anniversary_of_Polish_Anatomical_Terminology

Velký lékařský slovník [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z:
<http://lekarske.slovníky.cz/>

Wikipedia Skrótowce i skróty używane w medycynie [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05].
Dostupné z:
https://pl.wikipedia.org/wiki/Skr%C3%B3towce_i_skr%C3%B3ty_u%C5%BCywane_w_medycynie

Wikipedia. [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD_strana

Zkratky [online]. © 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z:
<https://www.zkratky.cz/doc.Mudr.CSc./20135>

Zvýšená hladina kreatinkinázy [online]. © 2018 [cit. 2018-04-020]. Dostupné z:
<https://www.internimediceina.cz/pdfs/int/2012/09/07.pdf>

Anotace

Příjmení a jméno autora:	Bc. Martina Spáčilová
Název katedry a fakulty:	Katedra slavistiky, Filozofická fakulta
Název diplomové práce:	Polsko-česká lékařská terminologie
Vedoucí diplomové práce:	doc. PhDr. Ivana Dobrotová, Ph.D.
Počet znaků:	93 132
Počet titulů použité literatury:	39
Počet příloh:	1 (elektronická podoba)
Klíčová slova:	terminologie, lékařská terminologie, termín, lékařský termín, lékařské zprávy, laboratorní vyšetření, anatomie, slovník

Abstrakt

Tato diplomová práce má dvě části – teoretickou část a praktickou část. V teoretické části se zabývám terminologií a její obecnou charakteristikou, lékařskou, historií lékařských termínů a uvádím, jaká jsou specifika a problémy při překladu lékařské terminologie. Dále popisuji a srovnávám anatomické termíny z hlediska celkové formálně-syntaktické struktury, obraznosti, motivace pojmenování a z hlediska popisnosti termínů.

V části praktické se nachází polsko-český slovník lékařské terminologie. Slovník byl vypracován na základě materiálů, tj. lékařských zpráv a laboratorních vyšetření, které mi dobrovolně poskytli pacienti. A poslední část slovníku s názvem *Další vybrané lékařské termíny*, byly vypracovány na základě slovníků uvedených v bibliografii.

Abstract

This thesis has two parts - theoretical part and practical part. In the theoretical part I deal with terminology and its general characteristics, medical terminology, the history of medical terms, and explain what the specifics and problems in the translation of medical terminology are. I also describe and compare the anatomical terminology in terms of the overall formal-syntactical structure, etymology, imagery, naming motivation, and description of the terms.

The practical part consists of a Polish-Czech glossary of medical terminology. The glossary has been formulated based on materials, i.e. medical reports and laboratory examinations, which patients have voluntarily provided. And the last part of the glossary called *Other selected medical terms*, was formulated based on the dictionaries listed in the bibliography.

Key words: terminology, medical terminology, term, medical term, medical reports, laboratory examination, anatomy, dictionary

Streszczenie

Praca ta, składa się z dwóch części – teoretycznej i praktycznej. W części teoretycznej opisana jest terminologia i jej ogólna charakterystyka medyczna, historia terminów medycznych i określam, jakie są szczegóły i problemy w tłumaczeniu terminologii medycznej. Także opisuję i porównuję terminy anatomiczne pod względem ogólnej struktury formalno-syntaktycznej, etymologii, obrazowości, motywacji terminów oraz pod względem opisowego terminów.

W części praktycznej znajduje się polsko-czeski słownik terminologii medycznej. Słownik ten został opracowany na podstawie materiałów, tj. raportów medycznych i badań laboratoryjnych, które dobrowolnie podali pacjenci. Ostatnia część słownika "Inne wybrane terminy medyczne" została opracowana w oparciu o słowniki wymienione w bibliografii.

Słowa kluczowe: terminologia, terminologia medyczna, termin, termin medyczny, raporty medyczne, badania laboratoryjne, anatomia, słownik